

Storhet i det lilla

Kvinnornas roll som bärare och upprätthållare

av den evangeliska verksamheten på Simskåla

cirka 1930–1972

Skribent: Maria Boström (22583)

Pro gradu-avhandling i kyrkohistoria

Handledare: professor Ingvar Dahlbacka

Fakulteten för humaniora, psykologi och
teologi

Åbo Akademi

2023

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Stormskärs Majas trakter	4
1.2 Forskningsuppgift och frågeställningar	6
1.3 Teoretiska utgångspunkter	7
1.4 Tidigare forskning och källmaterial	10
1.5 Mitt eget förhållande till den evangeliska rörelsen	13
1.6 Begrepp och avgränsningar	14
2 Bakgrund	16
2.1 Simskåla	16
2.1.1 Förbindelser	16
2.1.2 Befolkning och näringar	17
2.1.3 Religiösa och kyrkliga förhållanden	19
2.2 Tidiga influenser av evangelisk verksamhet på Vårdö.....	20
2.2.1 Evangelisk etablering på Vårdö	22
2.2.2 Evangelisk verksamhet på Simskåla före 1930	24
2.3 Evangeliska folkhögskolor grundas	25
3 Kvinnorna som centralgestalter i den evangeliska verksamheten på Simskåla	28
3.1 Konsolidering	28
3.1.1 Centralgestalter	29
3.1.2 Fromhet i hemmet.....	31
3.1.3 Verksamhet	33
3.1.4 Kvinnorna som skribenter.....	40
3.2 Nya kontakter och verksamhetsformer etableras	43
3.2.1 Tre Jeppokvinnor	43
3.2.2 Folkhögskolläger	47
3.2.3 Oppsättor.....	48
3.2.4 Auktioner	49
3.3 Avslut och nystart.....	49
3.3.1 Verksamheten i yttre skärgården upphör	49
3.3.2 En söndagsskollärrinna från Närpes	50
3.3.3 Ernfrid Åkerholm.....	51

3.4 En egen missionär	53
3.5 Nytt vin i gamla läglar	55
3.5.1 Att stiga in i ett etablerat sammanhang.....	55
3.5.2 Stärkande sammanslagning	61
4 Kvinnornas kapital på det evangeliska fältet	63
Källor och litteratur	75
Otryckta källor.....	75
Tryckta källor och anförd litteratur	76
Tidningar, tidskrifter och årsböcker	83

1 Inledning

1.1 Stormskärs Majas trakter

I den mån ön Simskåla i norra Ålands skärgård är bekant för den stora allmänheten, är det genom Anni Blomqvists (1909–1990) böcker om Stormskärs Maja och filmatiseringen av dessa. I böckerna skildras Maria ”Maja” Mickelsdotters liv, från ungdom till ålderdom. Maja Mickelsdotter var en verklig person som levde under åren 1824–1903. Hennes familj flyttade från Lumparland till Simskåla, där fadern blev bonde på Västergårds. Maja gifte sig med Johan ”Janne” Eriksson från Sottunga och de bosatte sig på Väderskär (bokens Stormskär), en ö tillhörande Simskåla yttre skärgård. På Väderskär levde Maja sedan största delen av sitt liv. Där födde hon tolv barn, av vilka sex nådde vuxen ålder.¹ Livet där ute var strävsamt och enkelt. Maja och hennes familj var beroende av havet för såväl överlevnad som kontakt med omvärlden. De människor som bodde i yttre skärgården var också mer beroende av väderleken än många andra. De kämpade hårt för det dagliga brödet och hade en stark gudsförtröstan i livets olika skiften. Det långa avståndet till kyrkan i kombination med årstidernas växlingar och havets oförutsägbarhet omöjliggjorde regelbundna kyrkobesök, men om man ska tro Anni Blomqvist fanns ändå en luthersk fromhet i hemmen med exempelvis läsning ur postillan på söndagarna. Genom böckerna och filmen har Maja blivit personifieringen av skärgårdskvinnans många gånger hårda liv.

Men Maja var bara en av kvinnorna och Väderskär bara en av de bebodda öarna i denna del av den åländska skärgården. Öarna befolkades under 1800-talet. Väderskär avfolkades 1901, men många av öarna i Simskåla yttre skärgård var bebodda under framför allt första halvan av 1900-talet. Ännu på 1970-talet bodde folk på vissa öar.² Här fanns kvinnor och män som levde ett utsatt liv, men som ändå hittade former för gemenskap och umgänge. En sådan gemenskapsform återfanns i den evangeliska rörelsen, som hade fått fotfäste såväl på huvudön Simskåla som i dess yttre skärgård. Anni Blomqvist skriver att evangeliska publikationer lästes i hemmen och att evangeliska möten hölls i byn under hennes uppväxt på Simskåla. Till dessa möten kom folk talrikt även från yttre skärgården.³

¹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 246–250; Storsjö 2001, 402.

² Storsjö 2001, 402.

³ Blomqvist 1980, 75–77.

Själv hade jag möjlighet att besöka en av öarna i yttre skärgården, Björkskär, hösten 2020. Björkskär hör till Saltviks kommun, men geografiskt utgör ön en del av helheten Simskäla yttre skärgård. Björkskär var bebott året om från 1860-talet ända till 1979. De sista som bodde där var tre syskon: Sven, Enny och Alfons Holmberg.⁴ Då Alfons dog, flyttade Sven och Enny till Kvarnbo i Saltvik, men fortsättningsvis bodde de på Björkskär under sommarmånaderna ända fram till år 1990 då Sven dog. Boningshuset på Björkskär är i samma skick som då det lämnades, med alla inventarier på plats.

Att detta varit ett hem med stark anknytning till den evangeliska rörelsen var inte svårt att märka. Här fanns evangeliska publikationer ända från år 1845 och många årgångar av tidningarna Sändebudet och Ungdomsvännen samt årsboken Hemåt. Här fanns också en del brev skrivna till Enny Holmberg. Av skribenterna framträder särskilt tre som nära vänner till Enny: Agnes Nyman på Sundbacka, Långersö, Jenny Mattsson på Folmskär och Agnes Mattsson/Lundell på Simskäla. Långersö och Folmskär var två andra öar tillhörande Simskäla yttre skärgård. Av breven framkommer tydligt att dessa fyra kvinnor delade den evangeliska trossynen.

Jag växte själv upp i gården Mellangårds på Simskäla på 1970–1980-talet. Jag minns då det ordnades möte med Evangeliföreningens predikanter eller präster i Simskäla gamla skola eller i något av hemmen. Då gällde det för min mamma Rut Lundell att få middagen och mjölkningen undanstökade för att sedan hinna tvätta sig och byta om för att kunna delta i mötet. Om predikanten övernattade hos oss eller om mötet skulle vara hos oss, var det ännu viktigare att förberedelserna löpte smidigt. Då skulle även inbjudan till mötet ha förmedlats till byborna, traktering till mötet ordnats, huset städats och serveringen iordningstälts. Sedan var det dags för möte.

Predikanten predikade och det sjöngs ur Sionsharpan. Kom missionärer på besök var det exotiskt att få titta på diabilder från Kenya. Jag fick ibland bära upp kollekt eller vara med och räkna kollekten och det kändes betydelsefullt att få ett uppdrag. På pausen var den ena höjdpunkten predikantens bokväska, utifall att det fanns några barnböcker där, och den andra höjdpunkten var serveringen. De som skötte serveringen, eller som var värdinnor för mötet, var, förutom min mamma, Birgit Andersson, Elvi Karlsson eller någon av systrarna Gerda eller Irene Karlsson. Av dessa kände jag Elvi bäst. Hon bodde i granngården Östergårds och var farmor till min kompis, så vi

⁴ Syskonen är nämnda i åldersordning.

brukade vara där och leka ibland. Jag upplevde Elvi som otroligt snäll. I den andra granngården, Västergårds, bodde Irene. Dit brukade jag gå med Vasabladet, som vi prenumererade på, i utbyte mot veckotidningen Året Runt. Irene var glad och hade nära till skratt. Gerda bodde längre bort, så henne hade jag inte lika mycket kontakt med, men jag minns henne som anspråkslös och lågmäld. Hon hade blivit änka tidigt. Birgit var jag minst bekant med. Hon bodde på Hemdal och dit fanns ingen bilväg. Man måste antingen åka båt eller gå en bra bit genom skogen när man skulle till Hemdal. Hennes man Carl-Ture var också en flitig mötesdeltagare.

Dessa kvinnor samlades regelbundet till symöten i hemmen. Förutom att de handarbetade och samtalade på symötena, läste värdinnan ur en andaktsbok och de sjöng ur Sionsharpan. De samlade kollekt till Kenyamissionen. Kollektpengarna sattes i en sparbössa och gavs åt nästa predikant som besökte Simskåla. De kunde också läsa upp något missionärsbrev.

Gemensamt för alla dessa kvinnor var att de alla kom från Österbotten och hade kommit till Simskåla via giftermål. Irene, Gerda och Elvi kom från Jeppo, Birgit från Närpes och Rut från Vörå. Gemensamt för dem var också att de alla hade Evangeliföreningen som sitt andliga hem. Då predikanter kom, var det dessa kvinnor som var primus motor i mottagandet och organiserandet. Men de tog också själva initiativ till och ansvar för den evangeliska verksamheten i byn genom symötena.

1.2 Forskningsuppgift och frågeställningar

Syftet med min avhandling är att undersöka kvinnornas roll som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskåla cirka 1930–1972. De kvinnor som är föremål för undersökningen är de som aktivt tog ansvar för verksamheten, det vill säga Agnes Nyman, Jenny Mattsson och Enny Holmberg i yttre skärgården och Agnes Mattsson/Lundell, Irene Karlsson, Gerda Karlsson, Elvi Karlsson, Birgit Andersson och Rut Lundell på Simskåla. För att uppnå syftet försöker jag svara på följande frågor:

- 1) Vilken var den evangeliska rörelsens ställning i den åländska kontext där de evangeliska kvinnorna var verksamma?

- 2) Vilka var de kvinnor som jag undersöker och vilken var deras relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet och till den evangeliska rörelsen på Simskåla i synnerhet?
- 3) Vilket var det symboliska, ekonomiska, kulturella och sociala kapital som gjorde det möjligt för dessa kvinnor att agera på det evangeliska fältet?
- 4) Inom vilka delfält var kvinnorna aktörer och vilka positioner intog de och hur förvaltade de sina olika kapital inom dessa fält?

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Som tolkningsram kommer jag att utgå från ett par begrepp i den franske sociologen Pierre Bourdieus handlingsteori. Hans teori är sociologisk, men har visat sig vara användbar inom olika discipliner, däribland kyrkohistoria.⁵ I den mån kyrkohistorien behandlar människor som aktörer inom ett visst sammanhang är Bourdieus teorier funktionella. De mest centrala begreppen i hans teori är begreppen *kapital*, *fält* och *habitus*.⁶ Det är frågan om teoretiska begrepp, som egentligen inte är avsedda att definieras, utan som ska användas som ”redskap för bearbetning” av observerbara fenomen.⁷ De bör alltså användas i relation till ett socialt sammanhang för att betydelsen bäst ska framgå.⁸ Begreppen är således modellerbara och sannolikt är det en orsak till att de är användbara i flera olika sammanhang. Även om förklaringarna aldrig kan bli annat än ungefärliga, behövs som utgångspunkt ändå en kort generell förklaring av begreppen. Därefter kommer jag allmänt att beskriva hur de kommer att användas i denna avhandling.

Bourdieu talar om fyra kategorier av *kapital*: 1) det sociala, 2) det kulturella, 3) det ekonomiska och 4) det symboliska kapitalet.⁹ De tre första innebär någon typ av tillgångar, immateriella eller materiella. Det sociala kapitalet innebär alla de relationer och kontakter som en människa har, medan det kulturella kapitalet också kan kallas

⁵ Lagerlöf Nilsson 2017.

⁶ Broady 1991, 17.

⁷ Se Broady 1991, 67: ”Det är dessutom knappast möjligt att definiera begreppen ett och ett...Inte ens om vi samlade ihop alla Bourdieus viktigaste begrepp skulle det vara möjligt att därav skapa ett formaliserat koherent system inom vars ram vart och ett av begreppen låter sig definieras av sina relationer till de övriga”.

⁸ Broady 1991, 17.

⁹ Bourdieu 1995, 135–136.

bildningskapital. Dit räknas ofta utbildning, men också idétraditioner som en individ tillägnat sig via hem och uppväxt. Det avser allt som bidrar till att forma en människas förståelse av tillvaron. Det ekonomiska kapitalet innebär de ekonomiska och materiella tillgångar som individer har tillgång till. Det symboliska kapitalet är det kapital som tillmätts värde i ett visst sammanhang, eller för att använda Bourdieus terminologi, på ett visst fält. Det symboliska kapitalet kan således innebära alla tre ovanstående kapital, i den mån de tillskrivs betydelse inom ett visst fält. Det är helt och hållet fältet som avgör huruvida något är ett symboliskt kapital eller inte.¹⁰ I ett sammanhang är det till exempel värdefullt att kunna psalmer, medan det i ett annat sammanhang inte anses viktigt.

Fält innebär ett socialt sammanhang där man kan urskilja individers och institutioners, eller aktörers, position i förhållande till varandra och till det som är gemensamt och värdefullt för dem och som definierar det aktuella sociala sammanhanget.¹¹ Ett fält fungerar enligt en egen inre logik.¹² Ofta har fält definierats av att där finns aktörer som konkurrerar med varandra om det som är gemensamt och värdefullt för dem, men fält behöver inte alltid innebära ett konkurrensförhållande, utan det centrala är att det utgörs av ”relationer mellan positioner”.¹³ Det relationella är överlag mycket centralt i Bourdieus teori.¹⁴ Ett fält kan också inrymma flera delfält och de olika fälten kan gå in i varandra.¹⁵

Habitus kan också kallas för en samling förvärvade dispositioner och det hör ihop med kapitalbegreppet. Det innebär en konstruktion av omedvetna mentala strukturer som individer tillägnat sig. Habitus kan också uttryckas som sammansättningen av de sociala erfarenheter som en individ successivt tillägnat sig och internaliserat och som ligger till grund för individens tankar, uppfattningar, handlingar och val. Med habitus som utgångspunkt, tänker, tycker och betar sig en individ på ett visst sätt i en viss situation.¹⁶ Bourdieu kallar det också förkroppsligat kapital.¹⁷

¹⁰ Bourdieu 1995, 97–98; Broady 1991, 169, 174–175.

¹¹ Bourdieu 1995, 45–46; Broady 1991, 266.

¹² Bourdieu 1995, 134.

¹³ Broady 1991, 271.

¹⁴ Bourdieu 1995, 7.

¹⁵ Broady 1991, 269.

¹⁶ Bourdieu 1995, 19, 37–38, 116, 149.

¹⁷ Broady 1991, 225–226.

Syftet med föreliggande avhandling är alltså att studera kvinnornas roll som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskåla. Mot bakgrund av Bourdieus teori kunde jag uttrycka det som att syftet är att undersöka kvinnorna som aktörer på det evangeliska fältet på Simskåla. Utgående från det, är det främst begreppen kapital och fält som blir användbara i denna undersökning. Vilken typ av kapital hade dessa kvinnor som gjorde dem till aktörer på fältet? Vilket var deras sociala, kulturella och ekonomiska kapital som fungerade som symboliskt kapital på det evangeliska fältet? Hur och var hade de tillägnat sig detta kapital? Och hur förvaltade kvinnorna sitt kapital?

Den evangeliska rörelsen kan ses som ett fält i Bourdieus mening. Det är ett socialt sammanhang där man kan urskilja individers position i förhållande till varandra och till det som är gemensamt för dem. Den evangeliska rörelsen fick sin början på 1840-talet med Fredrik Gabriel Hedbergs så kallade evangeliska genombrott, då han lämnade den pietistiska trossynen och började betona Guds ords löften om rättfärdighet genom Jesu försoningsdöd som den enda grunden för människans salighet.¹⁸ Genom Hedbergs brev och skrifter spreds den evangeliska trossynen runtom i landet. Den evangeliska rörelsen fick år 1873 en takorganisation när Lutherska Evangeliföreningen i Finland grundades. Föreningen var till en början tvåspråkig, men delades år 1922 på språklig grund, varvid den svenskspråkiga verksamheten övertogs av Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland (SLEF).¹⁹ SLEF har en styrelse, anställda och frivilliga medarbetare. Man kan således urskilja relationer mellan positioner inom det evangeliska fältet. Den evangeliska rörelsen med sin takorganisation kan därför sägas vara ett fält, inom vilken det finns olika delfält. Ett annat fält kan också sägas vara ungdomsförbundet Evangeliska Unga, som grundades år 1906 och under vilket många lokalavdelningar ute i bygderna bildades, exempelvis på Simskåla och i dess yttre skärgård.²⁰ I föreliggande undersökning är det ändå motiverat att definiera nivån på fälten lite närmare, såsom de utkristalliserar i denna avhandling.

Även om man skulle kunna kalla Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland med sitt ungdomsförbund Evangeliska Unga för huvudfält, kommer det i denna avhandling att märkas att detta fält utgör ett avgörande bakgrundsfält. Det utgör basen,

¹⁸ Schmidt 1948, 92–93.

¹⁹ Dahlbacka 1987, 13.

²⁰ Dahlbacka 1987, 229–230.

men är ändå inte så synligt. Huvudfältet här är i stället Evangeliska Ungas avdelningar på Simskåla respektive yttre skärgården. Därför väljer jag att kalla Evangeliföreningen för metafältet och de aktuella avdelningarna för huvudfältet. Evangeliska Ungas avdelningar i yttre skärgården respektive Simskåla utgjorde det organisatoriska huvudfältet inom vilket de aktuella kvinnorna verkade. Vidare fanns ett antal verksamhetsbaserade delfält, som i olika hög grad anknöt till metafältet. Förutom organisatoriska och verksamhetsbaserade fält, fanns även andra fält där kvinnorna verkade som aktörer och som hade betydelse för deras aktörskap inom huvudfältet.

Aktörerna på det evangeliska fältet kanske konkurrerar om det som är gemensamt för dem, men i denna avhandling undersöker jag inte ett konkurrens- eller maktförhållande, utan undersökningen gäller vilka positioner kvinnorna hade och inom vilka delfält de var aktörer.

1.4 Tidigare forskning och källmaterial

Det finns i någon mån forskning om kvinnorna i den evangeliska rörelsen. Ingvar Dahlbacka har i en artikel med rubriken ”Kvinnorna inom den evangeliska rörelsen”, vilken ingår i boken *I väckelsens landskap*, undersökt kvinnornas ställning inom den evangeliska rörelsen i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.²¹ Han har också undersökt en kvinna närmare, nämligen den evangeliska författarinnan Adi Sjöblom.²² Däremot finns ingen tidigare forskning om de evangeliska kvinnorna på Simskåla och inte heller om den evangeliska rörelsen på Åland. Det är således motiverat att gå in på detta forskningsfält.

Källmaterialet har till stor del utgjorts av brev. En brevsamling, som jag har haft tillgång till, utgörs av brev som är skrivna till Agnes Mattsson/Lundell. Breven till Agnes Mattsson/Lundell finns i hennes dotter Linnéa Klemets ägo. De är 66 till antalet och de är skrivna under åren 1931–1973. Breven är bevarade antingen i sin helhet eller som delar. De flesta av breven är daterade och signerade, medan vissa brev kan sakna första sidan med dateringen eller sista sidan med brevskrivarens signering. Av

²¹ Dahlbacka 1989, 43–56.

²² Dahlbacka 1997.

handstilen och innehållet är det ändå möjligt att med stor sannolikhet fastställa brevskrivarens identitet och innehållet ger också en ungefärlig anvisning om när brevet är skrivet. Enny Holmberg har skrivit de flesta av breven, 33 stycken. Agnes Nyman har skrivit 21 och Jenny Mattsson har skrivit fem brev. Därtill finns tre brev av Elvi Karlsson, ett av Erik Sundblom och ett skrivet av Agnes Lundell själv. Två av breven har osäker avsändare, men av allt att döma är de skrivna antingen av Enny Holmberg eller av Agnes Nyman. Inget av breven är daterat under sommarmånaderna. Det berodde förmodligen på att kvinnorna träffades fysiskt sommartid, varför brevskrivning då blev överflödigt. En del verksamhet försiggick i huvudsak sommartid, men avsaknaden av brev gör att det har varit svårare att bilda sig en uppfattning om den evangeliska verksamheten under somrarna. Det finns alltså flest brev av Enny Holmberg och Agnes Nyman. Det betyder att deras röster hörs tydligare än Jenny Mattssons röst. Jenny Mattsson skrev av allt att döma inte så mycket som de båda andra. Det kan göra att hon får en mer undanskymd roll i undersökningen än vad hon i själva verket hade. Detsamma kan gälla för personer som inte alls skrev brev.

Den mest omfattande brevsamlingen som jag har utnyttjat, utgörs av brev som Rut Lundell skrev till sin mamma Ingrid Klemets och sina syskon på hemgården i Vörå. Breven finns i min ägo. De är skrivna under åren 1964–1972 och är 87 till antalet. Här finns också sex brev skrivna av Agnes Mattsson/Lundell till Ingrid Klemets under åren 1962–1967. Därtill har jag till mitt förfogande haft brev och övrigt material som har skrivits till och av Enny Holmberg. Det är allt sådant som är bevarat i hennes byrå på Björkskär.

Genom breven får man inte en heltäckande bild av den evangeliska verksamheten på Simskåla eller i yttre skärgården, men breven ger ändå en god uppfattning om verksamheten och kvinnornas inbördes kontakter.

Ett ytterligare källmaterial har varit fem nummer av den handskrivna tidningen Lilla Basunen, som utkom med fyra nummer per år under åren 1934–1942. Dessa finns i Linnéa Klemets ägo. Hon har sparat de nummer i vilka hennes mamma Agnes Mattsson/Lundell medverkade.

Jag har vidare använt mig av predikant och strängbandsinstruktör Ernfrid Åkerholms annotationskalendrar från åren 1955–1973. De finns i SLEF:s arkiv i Vasa. I kalendrarna finns framför allt uppgifter om vilka orter Åkerholm besökte under sin reseverksamhet, men också vissa uppgifter om kollekter och gåvor.

År 2015 skrev jag en artikel till årsboken *Hemåt* med rubriken ”Österbottniska kvinnor på Simskåla”. Inför den artikeln intervjuade jag fyra personer: Siv Virtanen, Ann-Mari Aller, Gun-Britt Ståhlman och Rut Lundell. Siv Virtanen är dotter till Gerda Karlsson och Ann-Mari Aller och Gun-Britt Ståhlman är döttrar till Elvi Karlsson. Dessa intervjuer har också använts som källmaterial i denna undersökning. Av de aktuella österbottniska kvinnorna levde år 2015 bara Birgit Andersson och Rut Lundell, men Birgit led av demens, varför Rut var den enda som jag kunde intervjua. Intervjuers tillförlitlighet som historiska källor har diskuterats inom historieforskningen. Särskilt problematiska är intervjuer om händelser som utspelar sig långt tillbaka i tiden. Det är nämligen ett känt faktum att minnet både kan svika och omformas med tiden. Ändå kan intervjuerna ge en värdefull information som annars inte kan fås. I mitt fall skulle det ha varit svårt att få kunskap om dessa kvinnor utan intervjuerna, eftersom det skriftliga materialet är begränsat.

Jag har vidare per mejl eller telefon kontaktat i första hand Linnéa Klemets, men även andra personer som kunnat bistå med information gällande frågor som dykt upp under arbetets gång. Därtill har jag använt mig av olika evangeliska publikationer, där framför allt artiklar i årsboken *Hemåt* har kunnat ge uppgifter om centrala personer och i viss mån även om olika verksamhetsformer. Från tidningarna *Sändebudet* och *Ungdomsvännen* har jag hämtat uppgifter om bland annat predikanternas resor.

För att kunna ge en bakgrundsbild av bygden Simskåla har jag använt mig av Anni Blomqvists och Stig Jaatinens bok *Simskåla. En skildring av en åländsk utskärsbygd* (1977). I boken finns en del årtal angivna, men inte genomgående, varför det inte är helt lätt att utläsa när vissa händelser och skeenden utspelades. Man kan av vissa formuleringar i boken utläsa en viss nostalgi gentemot gamla tider, till exempel vad beträffar släktsammanhållning och byagemenskap. Det finns också några sakfel i boken. Boken är alltså inte till alla delar helt tillförlitlig och saklig, men trots dessa begränsningar ger den värdefull kunskap om förhållandena på Simskåla.²³

²³ Blomqvist & Jaatinen 1977.

Från Håkan Skogsjös böcker *Familjer och gårdar i Vårdö* och *Familjer och gårdar i Saltvik* har jag hämtat biografiska uppgifter om de undersökta kvinnorna. Böckerna presenterar varje gård och de familjer som har bott på gården så långt bakåt som det finns uppgifter.²⁴ Uppgifterna är hämtade från kyrkböckerna i Vårdö och Saltviks församlingar och i viss mån kompletterade med andra uppgifter.

I Bertil Ericksons opublicerade uppsats för laudatur i kyrkohistoria från år 1983 om den evangeliska rörelsen på Vårdö 1843–1950 finns en kort redogörelse även för den evangeliska verksamheten i yttre skärgården, baserad på en intervju med Agnes Nyman från år 1981 samt en arbetsberättelse från yttre skärgården åren 1940–1946. Jag har haft tillgång till en kopia av uppsatsen.

1.5 Mitt eget förhållande till den evangeliska rörelsen

Som framgår av ovanstående är jag själv uppvuxen inom den evangeliska rörelsen. Jag är fortfarande aktiv där och bland annat medlem av SLEF:s styrelse och sekreterare i den lokala föreningen Evangeliföreningens Ålandskrets. Jag är också kvinna, precis som de som är föremål för undersökningen och jag är från samma by som de. Dessutom är en av kvinnorna i undersökningen min mamma och en annan min farmor, som jag dock inte har några personliga minnen av eftersom hon dog samma år som jag föddes. Jag identifierar mig således på flera sätt med kvinnorna jag undersöker, inte minst på det sättet att jag ser mig som en som förvaltar samma andliga arv som de, även om det sker i en senare tid. Jag är alltså vad som kallas en ”inside researcher” vars standarddefinition är ”en person som uppfostrats i, eller konverterat till, den studerade religiösa gruppen, och därigenom accepterat dess trossystem och värderingar”.²⁵

Det finns olika aspekter av att själv vara involverad i det sammanhang man undersöker. Man kan åtnjuta förtroende bland dem man undersöker. Då det gäller de intervjuer jag gjorde år 2015, upplevde jag det just så. Respondenterna delade mer öppet med sig av sina berättelser och minnen än vad de skulle ha gjort till en utomstående. En nackdel med att vara involverad är att man kan ha svårt att förhålla sig objektiv och det kan i

²⁴ Skogsjö 2001; Skogsjö 2007.

²⁵ Snellman 2020, 40.

viss mån vara problematiskt att med en forskares ögon betrakta det man undersöker. Man blir hemmablind. Utmaningen blir att ändå distansera sig och kritiskt granska de fenomen som undersöks.²⁶ I detta har Bourdieus teorier varit till hjälp för mig.

1.6 Begrepp och avgränsningar

Med Simskäla yttre skärgård avses de bebodda öarna norr om Simskäla. Det skulle även vara möjligt att använda benämningen Vårdö yttre skärgård, eftersom den Evangeliska Ungas avdelning som bildades där hade namnet Evangeliska Unga i Vårdö skärgård.²⁷ Men eftersom Vårdö hade bebodd skärgård även på andra platser än norr om Simskäla, är det begreppet mindre tydligt. Med begreppet Simskäla yttre skärgård torde det vara mest tydligt vilka öar som avses, detta även om inte alla öar förvaltningsmässigt hörde till Simskäla. Öarna utgjorde ändå en geografisk och social helhet. Jag använder oftast ändå bara begreppet yttre skärgården, eftersom det i det sammanhang som denna avhandling utgör, är tillräckligt tydligt och det smidigaste begreppet att använda. De öar som särskilt nämns vid namn i denna studie är Björkskär, Korsnäsören, Långersö, Folmskär (skrivs ibland Formskär), Stäckan, Sälö och Trätö.

Två Evangeliska Ungas avdelningar är aktuella i föreliggande studie. Exakt när de två avdelningarna bildades är något oklart. Enligt Erickson bildades avdelningen i yttre skärgården år 1931, men i Ungdomsvännen nr 7/1933 ingår en årsberättelse från Evangeliska Unga i Vårdö skärgård, där man kan läsa följande:

Vår avdelning ”Ev. Unga i Vårdö skärgård” bildades den 24 juli av predikant Georg Blomqvist...²⁸

Det är osannolikt att en årsberättelse från år 1931 skulle ha införts i Ungdomsvännen först år 1933. Dessutom hittar man i Ungdomsvännen nummer 11/1932 redovisade inkomster till Ungdomsförbundet från Simskäla, Folmskär, Långersö och Sälö, via predikant Georg Blomqvist.²⁹ Dessa inkomster torde härröra från de möten som hölls

²⁶ Snellman 2020, 44, 46, 48.

²⁷ Ungdomsvännen 7/1.7.1933, Ur årsberättelserna..

²⁸ Hos författaren. Erickson 1983; Ungdomsvännen 7/1.7.1933, Ur årsberättelserna.

²⁹ Ungdomsvännen 11/1.11.1932, Till Ungdomsförbundet i augusti 1932.

i samband med avdelningens bildande. Mot bakgrund av detta vågar jag säga att Ericksons uppgifter inte stämmer och att avdelningen i yttre skärgården bildades år 1932. Vad gäller avdelningen på Simskåla är det närmaste jag kommer att den bildades på 1930-talet.³⁰ Även om det är sannolikt att den bildades samtidigt som avdelningen i yttre skärgården, kan detta inte med säkerhet fastställas och för att säkert omfatta hela den tid de båda avdelningarna verkade, har jag valt att använda året 1930 som utgångspunkt för studien. Studien slutar år 1972, då Simskåla-avdelningen slogs ihop med Evangeliska Ungas avdelning på Vårdö. Avdelningen i yttre skärgården upphörde redan tidigare.

³⁰ Blomqvist & Jaatinen 1977, 229.

2 Bakgrund

2.1 Simskäla

Simskäla är en by i skärgårdskommunen Vårdö på norra Åland. Simskäla består av två öar, Östra och Västra Simskäla, i folkmun också kallade Österön respektive Västerön. Öarna delas av ett smalt sund och förenas av en liten bro. Bilvägen från Mariehamn till Simskäla är ca 50 km och inkluderar två vajerfärjor, en från fasta Åland till Vårdö och en annan från fasta Vårdö till Simskäla. Förutom de två huvudöarna, omges Simskäla av flera mindre öar, varav många var bebodda i början av 1900-talet. Den största delen av dessa bebodda öar är belägna norr om Simskäla och kallas med ett gemensamt namn för den yttre skärgården. I det följande kommer jag att redogöra för Simskälas utveckling under fram för allt 1900-talet med avseende på förbindelser och befolkning.

Bild 1. Karta: Vårdö och Simskäla.

Bild 2. Karta: Simskäla och yttre skärgården.

2.1.1 Förbindelser

Den första motorbåten köptes till Simskäla år 1926 och inom några år hade alla gårdar motorbåt. Före det skulle man segla eller ro för att komma till och från Simskäla. Vintertid åkte man med häst och släde eller gick över isen. Man var särskilt isolerad

under menförestiderna. Den första organiserade trafiken till Simskåla inleddes 1947 då m/s Vårdö började trafikera Simskåla en gång i veckan. Då lade färjan till vid Einar Karlssons brygga i Skräckvik och de första åren var målet Bomarsund i Sund, via Vargata brygga på Vårdö.³¹ År 1949 byggdes en ny väg till Tengsödavik i Saltvik och busstrafik dit en gång i veckan inleddes. Det underlättade Simskåla-bornas resor till Mariehamn avsevärt. År 1962 fick fasta Vårdö den första bilfärjan och då kunde m/s Vårdö helt avsättas för Simskåla-trafiken och bytte därmed namn till m/s Simskåla. År 1964 började m/s Simskåla trafikera också den yttre skärgården och målet var nu Tengsödavik. Enstaka turer ordnades till Vargata, men trafikens sträckning gynnade inte Simskålabygdens integrering med hemkommunen och -församlingen.³² Kontakterna till Saltvik förstärktes däremot, vilket kan avläsas i flyttningsrörelsen. Av de utflyttade Simskålaborna flyttade de flesta till Saltvik och därifrån kom också flest inflyttare till Simskåla.³³

Noteras bör att trafiken hittills var begränsad till persontransporter och att färjan inte var isgående. I menförestider var Simskåla fortsättningsvis isolerat från omvärlden och vintertid gällde slädfärd eller gång. Året runt-fungerande biltrafik till Simskåla kom i gång på allvar år 1972 då m/s Viggen började trafikera mellan de nybyggda färjfästena på Timskär på Österön och Alören på Sandö, Vårdö. På det sättet förstärktes också kontakterna till hemkommunen och -församlingen. Bland annat lades Simskåla folkskola ner och Simskåla-barnen började gå i skola i Vårdö. År 1979 invigdes den så kallade Vårdö-bron, vilket innebar att trafiken till Vårdö kunde skötas med en vajerfärja. Detta förkortade avsevärt resvägen till Mariehamn för alla Vårdöbor. År 1996 förkortades färjpasset till Simskåla genom en vägbank och sedan dess har Simskåla-färjan gått utan tidtabell på ett färjpass som tar ca 6-7 minuter.

2.1.2 Befolkning och näringar

Enligt uppgifter från 1758 bestod Simskåla av fem hemman: Mellangård, Västergård och Östergård på Österön och Norrgårds och Södergårds på Västerön. Senare delades hemmanen i någon mån och dessutom fanns en mängd torp, framför allt i yttre

³¹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 234–236; Sundblom 1969, 67.

³² Blomqvist & Jaatinen 1977, 236–237.

³³ Blomqvist & Jaatinen 1977, 93–94.

skärgården, men också på Simskåla.³⁴ Sammanlagt har 46 boendeenheter funnits på Simskåla och i den yttre skärgården under tidsperioden 1800–1976, även om inte alla varit bebodda samtidigt. År 1975 var de 23 till antalet.³⁵

Befolkningsmängden på Simskåla inklusive den yttre skärgården var som störst i slutet av 1800-talet, men den var fortsättningsvis stor i början av 1900-talet.³⁶ Den yttre skärgården utgjorde en geografisk, men inte förvaltningsmässig helhet, eftersom öarna var uppdelade på tre kommuner. De flesta öar hörde till Vårdö, men några tillhörde Saltvik och en tillhörde Sund.³⁷ Jag behandlar ändå den yttre skärgården som en enhet. År 1921 uppgick den sammanlagda befolkningen på Simskåla inklusive yttre skärgården till ca 200 personer, varav ca 80 personer bodde på Simskåla och resten i yttre skärgården. Det var med andra ord en förhållandevis stor befolkningsmängd i yttre skärgården vid den här tiden. Folkminskningen tog fart efter andra världskriget och 1975 var befolkningsmängden i området knappt 60 personer, varav 15 i yttre skärgården.³⁸

Näringarna på Simskåla utgjordes under 1900-talet i huvudsak av jordbruk och fiske, även om en betydande del av männen, i synnerhet i början av 1900-talet, var sjömän.³⁹ Naturen på Simskåla kan karaktäriseras som karg utskärsbygd. Åkrarna är små, varför man har tagit tillvara allt som har funnits att ta tillvara, men också vårdat sig om naturen, eftersom man har varit beroende av den. Även omkringliggande öar har använts för bete, slätter och lövtäkt. Senare kom även skogsbruk med i bilden. Långt borta från fackmän har den typiska skärgårdsbon utvecklat uppfinningsrikedom och mångsidighet.⁴⁰ Från år 1970 fanns en liten elektronikindustri på Simskåla som sysselsatte knappt tio personer.⁴¹

³⁴ Blomqvist & Jaatinen 1977, 40–41. Ordningsföljden i hemmanens uppräknings utgår från hemmanens numrering, där Mellangård utgör nr 1, Västergård nr 2 o.s.v.

³⁵ Blomqvist & Jaatinen 1977, 42, 75.

³⁶ Blomqvist & Jaatinen 1977, 86.

³⁷ Blomqvist & Jaatinen 1977, 13–14, 85.

³⁸ Blomqvist & Jaatinen 1977, 87.

³⁹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 93.

⁴⁰ Blomqvist & Jaatinen 1977, 33.

⁴¹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 239.

2.1.3 Religiösa och kyrkliga förhållanden

Simskälaborna hade en lång och många gånger besvärlig väg till kyrkan. Trots det följde man den allmänna veckorytmen, som innebar att helgen inleddes klockan 18 på lördagskvällen, då arbetet avstannade. Kyrkfärden på söndagen prioriterades även bland torparna i yttre skärgården, vilka kunde komma till "sin" bonde redan på lördagskvällen för att övernatta inför kyrkfärden följande dag.⁴² Eftersom Blomqvist i detta sammanhang nämner torparna i yttre skärgården, kan man här dra slutsatsen att det handlar om mitten av 1800-talet till början av 1900-talet. Till kyrkan for man dels för att det var påbjudet, dels för att höra kungörelser och träffa släkt och bekanta från andra delar av socknen.⁴³ På julnatten gällde det att åka i väg tidigt, då julottan började klockan sex.⁴⁴ Av Anni Blomqvist får man intrycket av att Simskälaborna for till kyrkan så ofta väderleksförhållandena tillät. Det intrycket motsägs ändå av andra källor som ger vid handen att det långa avståndet till kyrkan begränsade gudstjänstdeltagandet.⁴⁵ Erik Sundblom kom till Simskåla folkskola som lärare år 1944. Han skriver: "Simskälabornas kyrkväg var mycket lång och länge dröjde det förrän jag var med om en gudstjänst 'på helgat rum' och lärde känna församlingens präst och klockare".⁴⁶ Han berättar vidare att han samlade Simskälaborna till andaktsstunder på söndagarna i Simskåla skola, och också två gånger till julotta, med kyrkoherde Nils Bygårds medgivande. Motiveringen var att byborna skulle få möjlighet att samlas till andakt trots den långa kyrkvägen.⁴⁷ Också av intervjuerna och breven som har använts i denna undersökning framgår det att kyrkobesök inte hörde till vanligheterna. De olika uppfattningarna gällande gudstjänstbesöken kan ha att göra med att Blomqvist avser en något äldre tid, då prästerna utövade strängare kontroll över gudstjänstdeltagandet.

Då det gällde kyrkliga förrättningar behövde man åtminstone för en del av dem ta sig till kyrkan, men över tid skedde en del förändringar i praxis. I början av 1900-talet skulle ett nyfött barn föras till Vårdö kyrka eller prästgård för att döpas, nästan oberoende av väderförhållanden. Det skulle ske så fort som möjligt efter barnets födelse. Endast i yttersta nödfall förrättades nöddop. Då Valdemar Sjöberg blev kyrkoherde på

⁴² Blomqvist & Jaatinen 1977, 72.

⁴³ Blomqvist & Jaatinen 1977, 231.

⁴⁴ Blomqvist & Jaatinen 1977, 193.

⁴⁵ Sundblom 1969, 64–65; brevsamlingarna jag haft tillgång till; mina intervjuer från 2015.

⁴⁶ Sundblom 1969, 64.

⁴⁷ Sundblom 1969, 65.

Vårdö 1919 ändrades bruket och prästen kunde då komma till hemmen för dopförrättningar.⁴⁸

Vigslarna hölls däremot ursprungligen i hemmen och det är oklart när vigslarna flyttade till kyrkan. Enligt Blomqvist hölls det sista storbröllopet på Simskåla 1905. Med storbröllop torde avses ett bröllop dit hela byn var bjuden och där hela byn hjälpte till med matanskaffning med mera. Måltiderna vid ett så kallat hemma-bröllop inleddes med psalmsång.⁴⁹

Jordfästningarna hölls i kyrkan och i synnerhet i menförestid var det besvärligt att transportera kistan med liket till kyrkan. Man skulle färdas med båt där det var möjligt och sedan bära kistan eller transportera den på kälke tills man kom så långt att häst och släde kunde ta över. Respekten för den kyrkliga överheten var dock stor, så man gjorde sitt yttersta för att komma fram i överenskommen tid.⁵⁰

För läsförhören har praxis dock allmänt och alltid varit att prästen och klockaren kom till de olika läslagen. Simskåla inklusive den yttre skärgården utgjorde ett läslag. I samband med läsförhöret skulle åtminstone präst och klockare bjudas på mat.⁵¹

2.2 Tidiga influenser av evangelisk verksamhet på Vårdö

Den evangeliska rörelsen kom till Åland redan på 1840-talet via väckelsepräster, som av domkapitlet blev placerade på de åländska öarna. Domkapitlet ville på detta sätt medverka till att väckelsen hölls i schack och lugnet i landet upprätthölls. Den första av dessa präster var August Henrik Sundel. Sundel prästvigdes 1840 och hann verka som präst i tio år, varav alla år på Åland, innan han dog i lungshot, endast 34 år gammal. Troligt är att han stiftade bekantskap med den evangeliska rörelsens grundare Fredrik Gabriel Hedberg redan under studietiden i Helsingfors. Åtminstone brevväxlade de redan vid tiden för Sundels prästvigning. Början av 1840-talet var den tid då Hedberg tog avstånd från pietismen och gav uttryck för den nya, evangeliska trossynen och Sundel verkar, på basis av vad som sades om hans predikningar, ha tagit intryck av detta. Den första församling där han verkade var Vårdö och således mötte Vårdöborna

⁴⁸ Blomqvist & Jaatinen 1977, 223.

⁴⁹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 217–218.

⁵⁰ Blomqvist & Jaatinen 1977, 220.

⁵¹ Blomqvist & Jaatinen 1977, 221.

det evangeliska väckelsebudskapet för första gången redan på 1840-talet. Sundel förflyttades sedan, först till Sottunga och därefter till Finström och således fick den evangeliska trossynen spridning på många håll på Åland, särskilt mot bakgrund av att Sundel var en väldigt populär predikant som samlade stora skaror åhörare och som dessutom spred Hedbergs skrifter.⁵² Han skrev också sångtexter, varav två finns i den nuvarande upplagan av Sionsharpan. I ett brev från 1878, det vill säga 28 år efter Sundels död, benämnde Hedberg honom ”älänningarnas apostel”. Det säger något om Sundels betydelse för den evangeliska rörelsens spridning på Åland.⁵³

Efter Sundels död blev hans kusin Josef Wilhelm Fontell, verksam som präst på Åland från år 1842, den som fortsatte att sprida den evangeliska trossynen på Åland. På basis av brevväxling från Åland, verkar Fontell ha tillägnat sig den evangeliska trossynen i början av 1850-talet. Från den tiden och fram till 1863 verkade han som präst i Sund, Geta, Finström och Eckerö och liksom Sundel var även han en god predikant och kolportör av evangelisk litteratur.⁵⁴ En tredje präst som bör nämnas som spridare av den evangeliska rörelsen på Åland är Viktor Mauritz Roslin. Han var den som översatte Hedbergs ”evangeliska manifest” Uskon Oppi Autuuteen till svenska, Trones lära till Saligheten, vilken utkom 1853.⁵⁵ Han verkade som kyrkoherde i Jomala församling under åren 1865–1878 och många samlades till hans bibelförklaringar och andliga sammankomster, såväl i Jomala som i andra församlingar.⁵⁶ Den evangeliska väckelsen spreds således vidare på Åland under loppet av 1800-talet. Under denna tid organiserades också den evangeliska rörelsen genom bildandet av Lutherska Evangeliföreningen i Finland år 1873.⁵⁷

I början av 1900-talet ville man organisera den evangeliska verksamheten även på lokalt håll. Det skedde framför allt på två sätt: byggandet av evangeliska bönehus och organiserandet av ungdomsavdelningar. På Evangeliföreningens årsmöte år 1906 beslöts att grunda ett evangeliskt ungdomsförbund som fick namnet Evangeliska Ungas förbund.⁵⁸ På lokalt håll kunde avdelningar under detta förbund bildas. De följande

⁵² Wirén 1911, 62–76; Eriksson 1949, 73–83.

⁵³ Hos författaren. Föredrag av Ingvar Dahlbacka i Vårdö bönehus 22.5.2022.

⁵⁴ Dahlbacka 1987, 90–91.

⁵⁵ Angående Trones lära till saligheten se Dahlbacka 2021, 73–86.

⁵⁶ Roslin 1890, 105–119.

⁵⁷ Koskenniemi 1967, 36–43; Dahlbacka 1987, 105–106.

⁵⁸ Till tillkomsten av Evangeliska Unga se Koskenniemi 1984, 194–198; Dahlbacka 2006, 33–41; Dahlbacka J. 2022, 277–278.

fyra åren grundades 23 sådana svenskspråkiga avdelningar. För att bli medlem i Evangeliska Ungas avdelning, måste man vara minst 15 år, men någon övre åldersgräns fanns inte, vilket i praktiken ledde till att personer i alla åldrar anslöt sig till ungdomsavdelningarna.⁵⁹

2.2.1 Evangelisk etablering på Vårdö

Mot denna bakgrund, med präster och kolportörer som spred den evangeliska trosynen genom predikningar, böcker och tidningar så att budskapet implementerades i hemmen, kan antas att den evangeliska rörelsen hade en relativt stor spridning i landskapet i början av 1900-talet. Den enskilda bygd på Åland där den evangeliska rörelsen organiserades just på det sätt som var allmänt i början av 1900-talet, var Vårdö. Där bildades en Evangeliska Ungas avdelning och ett bönehus byggdes.⁶⁰ 1900-talets första årtionden innebar således en stark etablering av den evangeliska rörelsen i bygden.

Evangeliska Ungas avdelning i Vårdö grundades år 1911 på initiativ av den nye, unge t.f. kyrkoherden Frans Kärki. Ordförande för avdelningen blev Viktor Johansson, som år 1921 bytte namn till Löfroth.⁶¹ Viktor Johansson hade upplevt Guds kallelse att predika en lång tid, men han hade tyckt att ansvaret var för stort. Frans Kärki var den som uppmuntrade Johansson att bli predikant och kolportör i Evangeliföreningen, vilket han sedan var fram till sin död 1946.⁶² Det betydde mycket för den evangeliska verksamheten på Vårdö att ha en predikant från bygden.

Verksamheten på Vårdö var livlig vid denna tid. Man hade styrelsemöten, medlemsmöten, bibelsamtal, auktioner och en handskriven tidning.⁶³ Evangeliföreningen hade inlett mission i Japan år 1900, vilket i sin tur ledde till att missionssyfsöreningar bildades på många orter, så även på Vårdö.⁶⁴ År 1912 blev Gunnar Alarik Fleege kyrkoherde i Vårdö och liksom sin företrädare arbetade han ivrigt för Evangeliska Ungas avdelning på orten.⁶⁵ Tidigare hade mötena hållits i hemmen, men nu beslöt

⁵⁹ Dahlbacka 1987, 229–230.

⁶⁰ Boström 2017, 127–143.

⁶¹ Lindblom 1996, 184.

⁶² Liljestränd 1947, 41–50 ; Eriksson 1976, 149–161.

⁶³ Lindblom 1996, 184.

⁶⁴ Jern 2019, 42–48; Jern 2022, 99–130; Dahlbacka 1987, 223–224.

⁶⁵ Till Fleege se Byman 1939, 26–42.

man att hyra en lokal. År 1914 uppgick medlemsantalet till 76 personer och behovet av ett eget bönehus växte. Problemet var finansieringen, men skeppsredaren och kassören i avdelningens styrelse, Gustav Valfrid Mattsson, köpte tomt och skänkte 5000 mk som grundplåt till ett bönehus. Mattsson stod sedan också för huvudparten av byggkostnaderna.⁶⁶

Bild 3. Gustav Valfrid Mattsson

Den 6 juni 1916 invigdes Vårdö bönehus. Till invigningen kom, förutom Vårdöbor, folk från Sund, Brändö, Kumlinge, Sottunga och Mariehamn, vilket visar att den evangeliska rörelsen hade anhängare runt om på Åland. Invigningen förrättades av kyrkoherde Fleege, som också tog emot gåvobrevet till Lutherska Evangeliföreningen av Valfrid Mattsson.⁶⁷ En ny epok hade börjat.

Bönehuset användes flitigt. Man hade medlemsmöten och fester av olika slag med inbjudna talare, också från Sverige. Kyrkvaktmästaren skötte om eldning och snöskottning under vintern. Kyrkoherde Fleege anställdes av Evangeliföreningen som resesekreterare år 1919, men också hans efterträdare, Valdemar Sjöberg, engagerade

⁶⁶ Lindblom 1996, 184–185.

⁶⁷ Boström 2017, 131–132; Lindblom 1996, 183.

sig i den evangeliska verksamheten på Vårdö.⁶⁸ Ett strängband bildades i avdelningen och avdelningen hade till stor del ansvar för församlingens söndagsskolor ute i byarna.⁶⁹

2.2.2 Evangelisk verksamhet på Simskäla före 1930

Den evangeliska rörelsen verkar ha fått fotfäste på Simskäla relativt tidigt, även om en Evangeliska Ungas avdelning bildades först på 1930-talet. Den första gången Simskäla nämns i en evangelisk tidning är år 1907, då man i Sändebudet kunde läsa att det från Simskäla inkommit 7,25 mk till Evangeliföreningens inremissionsarbete via kolportör M.A. Jansson.⁷⁰ I sammanställningen redovisas också inkomster från öarna Trätö och Stäckan i yttre skärgården.⁷¹ Följande gång Simskäla omnämns är år 1915 och då handlar det också om inkomst till inremissionen.⁷² Dessa kollektredovisningar var inte heltäckande och därför kan inte alltför långt gående slutsatser dras utifrån dem, men de ger ändå en fingervisning om var möten hölls. Från och med den språkliga delningen av Evangeliföreningen år 1922 och under resten av 1920-talet nämns Simskäla varje år i Sändebudet eller Ungdomsvännen. Det är antingen frågan om kollektredovisningar eller predikanternas resrutter. Med andra ord var Simskäla ett regelbundet återkommande resmål för predikanterna vid denna tid. Yttre skärgården förekommer avsevärt mer sällan i redovisningarna. Förutom det första omnämmandet år 1907 finns bara en ytterligare redovisning från yttre skärgården före år 1930, nämligen från år 1924 då det via predikant Viktor Löfroth har inkommit kollekt från Hamnö.⁷³ Sannolikt är ändå att kolportörs- och predikantbesök till yttre skärgården förekom oftare än vad som redovisningarna ger vid handen. Om inte annat så pekar det efterlämnade materialet på Björkskär i den riktningen, men det verkar ändå som om Simskäla var ett vanligare förekommande resmål för predikanterna, vilket de begränsade förbindelserna sannolikt var en orsak till.

⁶⁸ Till Sjöberg se Oberg 1934, 20–32.

⁶⁹ Lindblom 1996, 185.

⁷⁰ Sändebudet 10/15.5.1907, Luth. Evangeliföreningen har för inre missionen fått emottaga under April månad. Till M.A. Jansson se Bäck 1927, 74–81.

⁷¹ Sändebudet 10/15.5.1907, Luth. Evangeliföreningen har för inre missionen fått emottaga under April månad.

⁷² Sändebudet 23/1.12.1915: Till inre missionen i oktober 1915.

⁷³ Sändebudet 11/1.6.1924: Till inre missionen i mars 1924.

Ett annat omvittnande om den evangeliska rörelsens tidiga inflytande på Simskåla kommer från Anni Blomqvist som föddes år 1909. Hon skriver i flera av sina böcker och publikationer om den evangeliska rörelsens närvaro på Simskåla. Hon berättar i sin bok *Vandring i barndomslandet* att hennes mor Anna sjöng ur den evangeliska sångboken *Sionsharpan* ”både bittida och sent” och att barnen den vägen lärde sig *Sionsharpan*s sånger.⁷⁴ Man prenumererade på Evangeliföreningens publikationer redan i början av 1900-talet. Då ett år hade gått, var det vanligt att man band ihop tidningarna för att sparas för vidare läsning. Det var frågan om *Sändebudet*, *Barnvännen*, *Ungdomsvännen* och *Hedningarnas tröst*. Böcker var sällsynta och det som fanns i läsväg vårdades och lästes av många, gång på gång. Tack vare att predikanter och kolportörer reste ända ut till Simskåla och den yttre skärgården fick hemmens boksamling, som dittills vanligen bestått endast av Bibeln, postillan och psalmboken, tillskott av evangeliska böcker. Anni Blomqvist berättar vidare att evangelifester, liksom andra kyrkliga sammankomster, vanligen hölls i Simskåla skola, men också i hemmen.⁷⁵ Östergårds var värd för en evangelifest år 1925, med församlingens kyrkoherde Valdemar Sjöberg samt kyrkoherde Sigurd Öhrnberg och kolportör Gustav Sjöberg från Klovsjär i Föglö skärgård som talare.⁷⁶ Vid sidan av en gammalkyrklig fromhet, kan man alltså dra slutsatsen att en etablerad och allmänt utbredd evangelisk väckelsefromhet fanns ute på dessa öar.

2.3 Evangeliska folkhögskolor grundas

I det föregående har kunnat noteras att skeenden som på ett organisatoriskt plan präglade den evangeliska rörelsen i allmänhet i början av 1900-talet, kom till synes också i Vårdö. En Evangeliska Ungas avdelning bildades och ett bönehus uppfördes. På ett verksamhetsmässigt plan kännetecknades början av 1900-talet i den evangeliska rörelsen av ett ökat antal evangelifester och bildande av syföreningar.⁷⁷ Också detta spred sig till Vårdö och till Simskåla. En ytterligare faktor som kom något senare, men som fick stor betydelse för den evangeliska rörelsens fortbestånd på Simskåla och som därför behöver omnämnas här, var grundandet av Evangeliska folkhögskolor.

⁷⁴ Blomqvist 1986, 37.

⁷⁵ Till evangelifesterna se Dahlbacka 2009, 24–37.

⁷⁶ Blomqvist 1980, 76 (Enligt Blomqvist var det Paul Öhrnberg, men det stämmer inte); *Sändebudet* 11/1.6.1925, *Evangelii- och Jap. missionsfester*; *Sändebudet* 13/1.8.1926, *I Guds skola*; *Sändebudet* nr 2/15.1.1926, Svenska Lutherska Evangeliföreningens kolportörer.

⁷⁷ Dahlbacka 1987, 219–224.

I sin undersökning *Den finlandssvenska folkhögskolan och allmogemobiliseringen* visar Gustav Björkstrand att folkhögskolan kom att bli en viktig skolform i Svenskfinland. I jämförelse med situationen i övriga Norden var antalet folkhögskolor i Svenskfinland betydligt större än på annat håll. När Björkstrand publicerade sin undersökning år 1980 var antalet folkhögskolor i Danmark 87, i Sverige 110, i Norge 88 och i det finskspråkiga Finland 69, medan antalet folkhögskolor i Svenskfinland inte var färre än 17 stycken. Det betydde att det fanns tre till fyra gånger fler folkhögskolor per invånare i Svenskfinland än i det övriga Norden.⁷⁸

Enligt Björkstrand har det stora antalet folkhögskolor på finlandssvenskt håll sin förklaring i tre olika idéströmningar, vilka nådde det svenska språkområdet i Finland vid olika tidpunkter: a) en nationell, b) en svensk-nationell och en c) kristen samlingsrörelse. Den första utbyggnadsperioden av folkhögskolor i Svenskfinland skedde åren 1891–1895 och enligt Björkstrand ska denna utbyggnad ses som ett värn för fosterlandet. Man ville genom folkhögskolorna mobilisera allmogen till kamp mot de förryskningssträvanden som vid denna tid låg som ett tungt ok över storfurstendömet Finland. Den andra utbyggnadsperioden ägde rum åren 1905–1908, då man på finlandssvenskt håll ville värna om det svenska språket, den svenska jorden och den svenska kulturen. De finlandssvenska folkhögskolor som grundades vid denna tid var enligt Björkstrand att betrakta som ett värn för svenskt språk och svensk kultur i ett läge när man fruktade att förfinskningen skulle utplåna svenskheten i landet. Den tredje uppbyggnadsperioden innefattade de kristliga folkhögskolorna, som grundades mellan åren 1920 och 1949. Genom dessa folkhögskolor ville man ge ungdomen möjligheter till en fördjupad undervisning i kristen tro och till fortsatt utbildning.⁷⁹

Den tredje uppbyggnadsperioden när det gällde folkhögskolorna i Svenskfinland inrymde de två evangeliska folkhögskolorna, vilka grundades år 1926 respektive 1947. Vid Lutherska Evangeliföreningens årsmöte år 1913 väcktes frågan om en folkhögskola för den evangeliska rörelsen. Fem år senare tillkom den första evangeliska folkhögskolan i Karkku i sydvästra Finland. Den var finskspråkig och efter att den var grundad började man också diskutera möjligheten att grunda en evangelisk folkhögskola på finlandssvenskt håll. Dessa diskussioner ledde till ett konkret resultat när

⁷⁸ Björkstrand 1980, 1.

⁷⁹ Björkstrand 1980, 4–32.

Evangeliska folkhögskolan i Österbotten inledde sin verksamhet år 1926. Skolan verkade de två första åren i Dagsmark, för att sedan flytta till Jeppo, där den verkade fram till 1942, då den flyttade till Vasa där den verkade under resten av undersökningsperioden.⁸⁰

Den andra svenskspråkiga evangeliska folkhögskolan grundades 1947 i Hangö, som ett resultat av ett förslag väckt på Evangeliska Ungas förbunds årsmöte 1946. Hangö evangeliska folkhögskolas (Hangöskolans) första rektor blev Johannes Kronlund, som efter ett år efterträddes av andre läraren Runar Finskas.⁸¹ De evangeliska folkhögskolorna erbjöd bildning i en tid då vidare studier efter folkskolan inte var alla förunnade och de fostrade hundratals ungdomar i den evangeliska trossynen.⁸²

⁸⁰ Österbacka 1973, 75–79; Vikfors 2017, 118–121.

⁸¹ Sandell 1987, 36. Till Johannes Kronlund se Kronlund 1987, 103–106. Till Runar Finskas se Häggqvist 1960, 60–68.

⁸² Dahlbacka J. 2022, 281–282.

3 Kvinnorna som centralgestalter i den evangeliska verksamheten på Simskåla

Mot bakgrund av föregående, ska jag i detta kapitel närmare beskriva hur de skeenden som präglade den evangeliska rörelsen i stort i början av 1900-talet, även präglade enskilda individer, närmare bestämt en grupp kvinnor, som kom att få stor betydelse för den evangeliska rörelsens verksamhet och fortbestånd på Simskåla.

3.1 Konsolidering

Vi har sett att den evangeliska rörelsen hade etablerats på Vårdö och fått spridning också till Simskåla. Källmaterialet rörande den evangeliska verksamheten består av brev, tidningarna Sändebudet och Ungdomsvännen och därtill av andrahandskällor, men då inga protokoll finns bevarade är det svårt att få en exakt uppfattning om hur verksamheten organiserades. Detta gäller ännu mera Simskåla-avdelningen. Utgående från det tillgängliga materialet kan ändå konstateras att det bildades två avdelningar, en på Simskåla och en i yttre skärgården.

Exakt varför dessa avdelningar bildades är oklart, men tre orsaker kan anas. För det första: a) det fanns evangelisk verksamhet på Simskåla och i den omkringliggande skärgården och den verksamheten behövde av allt att döma stadgas upp på något sätt. För det andra: b) avdelningar bildades runtom i landet och även på Vårdö. För det tredje: c) Simskåla och dess yttre skärgård var geografiskt och förbindelsemässigt avskurna från avdelningen på Vårdö. Det är rimligt att anta att dessa faktorer låg som grund för avdelningsbildandet på Simskåla och den yttre skärgården.

Man kan också vända på frågeställningen: varför hade inte Evangeliska Ungas avdelningar bildats tidigare, då den evangeliska rörelsen hade varit etablerad i bygden redan länge och avdelningen på Vårdö hade två decennier på nacken? Sannolikt handlade det om att det inte tidigare hade funnits någon tillräckligt drivande kraft på Simskåla och i yttre skärgården för att bilda avdelningar. Egna avdelningar krävde ett större engagemang än att bara ta emot predikanter. Det krävde en organisation med ansvarspersoner. På Vårdö hade kyrkoherden tagit initiativ till avdelningsbildandet och där

fanns Viktor Löfroth som sedermera blev predikant i Evangeliföreningen. På Simskäla dröjde det till början av 1930-talet innan dylika drivande krafter trädde fram. Då det alltså inte finns några protokoll bevarade, har jag inga exakta uppgifter om hur styrelsesammansättningarna såg ut. Det jag vet är att Fridolf Mattsson från Folmskär valdes till ordförande och Agnes Nyman från Sundbacka valdes till sekreterare för avdelningen i yttre skärgården. Som mest uppgick medlemsantalet där till 15 personer.⁸³ Agnes Mattsson blev sekreterare i Simskäla-avdelningen.⁸⁴

3.1.1 Centralgestalter

Det är skäl att i detta sammanhang ge en allmän presentation av de fyra kvinnor som var drivande krafter i verksamheten i yttre skärgården och på Simskäla. Också deras familjeförhållanden, som de såg ut på 1930- och 1940-talet, beskrivs kort. De aktuella kvinnorna var Agnes Nyman, Jenny Mattsson och Enny Holmberg i yttre skärgården och Agnes Mattsson (gift Lundell år 1935) på Simskäla.

Agnes Nyman var född den 3.11.1904 på torpet Sundbacka på Långersö. Hon var tredje barnet av fem till föräldrarna Anton och Alma Nyman. År 1930 bodde hon tillsammans med sina föräldrar och tre syskon på Sundbacka. Föräldrarna var då båda 60 år gamla. Den äldre system Ester Matilda hade året innan gift sig till Saltvik. År 1931 dog Agnes äldre bror Karl, endast 30 år gammal. Två år senare dog även system Ester Matilda, som hade hunnit få en son, Johannes Elof. År 1937 flyttade den yngre brodern Uno till Mariehamn och blev sjökaptan. Följande år blev moderlösa Johannes Elof fosterson till sina morföräldrar Anton och Alma. Han var nio år då han flyttade till Sundbacka.⁸⁵ Agnes fick vintern 1941 tuberkulos och lungpumpades, men tillfrisknade.⁸⁶ År 1944 dog Agnes pappa Anton. De som nu bodde på Sundbacka var alltså, förutom Agnes, mor Alma, den yngsta brodern Fredrik samt systemsonen Johannes Elof.⁸⁷

Jenny Mattsson föddes den 22.3.1913 och var yngst av Johan ”Janne” och Josefina ”Fina” Mattssons fem barn. Jenny var kusin med Agnes Nyman. År 1930 bodde Jenny

⁸³ Hos författaren. Erickson 1983; Ungdomsvännen 7/1.7.1933, Ur årsberättelserna.

⁸⁴ Uppgifter av Linnea Klemets; Brev från Agnes Nyman till Agnes Mattsson 6.1.1935

⁸⁵ Skogsjö 2001, 412.

⁸⁶ Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell februari 1941

⁸⁷ Skogsjö 2001, 412.

tillsammans med sina föräldrar och sina syskon Naima och Fridolf på Folmskär. Pappan var då 63 år och mamman 52 år. Två syskon hade redan gift sig och flyttat från Folmskär, en till Geta och den andra till torpet Lövvik på Långersö.⁸⁸ Jenny Mattsson gick i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten läsåret 1932–1933.⁸⁹ Folkhögskolan verkade då i Jeppo. År 1934 flyttade systemen Naima till Helsingfors. År 1947 dog pappan. De som då bodde på Folmskär var Jenny, hennes mor och brodern Fridolf.⁹⁰

Den yngsta av dessa tre kvinnor som på olika sätt var ansvarstagande för verksamheten i den yttre skärgården var **Enny Holmberg**. Hon var född den 8.10.1919 på Björkskär som den näst yngsta av Karl och Huldi Holmbergs fem barn, av vilka den äldsta brodern dog redan innan Enny föddes. År 1930 bodde hela familjen på Björkskär. Pappan var då 44 år och mamman 48 år. År 1932 flyttade Ennys enda syster Huldi till Sverige.⁹¹ Läsåret 1943–1944 gick Enny i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten, som då hade flyttat till Vasa, men hon återvände efter folkhögskolåret till Björkskär och bodde där med sina föräldrar samt bröderna Sven och Alfons.⁹²

Agnes Mattsson var född den 4.3.1909 på Mellangårds på Östra Simskåla. Hon var dotter till Viktor och Antonina Mattsson. Hon hade en 16 år äldre halvsysster, men inga andra syskon. År 1930 bodde hon med sina föräldrar på Mellangårds, men fick möjlighet att läsåret 1930–1931 gå i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten, som då verkade i Jeppo.⁹³ Agnes gifte sig den 17 mars 1935 med Eljer Lundell och bytte därmed efternamn till Lundell. Den 20 december samma år föddes Agnes och Eljers son Henry. Familjen bodde kvar på Mellangårds med Agnes föräldrar. 1940-talet innebar en hel del förändringar i familjestrukturen för Agnes. År 1940 föddes dottern Linnéa. Mamma Antonina dog 1944 och följande år tog Eljer över svärfaderns gård. År 1946 föddes det tredje barnet, Maj-Lis, och följande år dog pappa Viktor. Familjens yngsta barn Alvar föddes 1948. Årtiondet innebar således såväl tillökning som förluster inom familjen.⁹⁴

⁸⁸ Skogsjö 2001, 411.

⁸⁹ Kronlund 1976, 87.

⁹⁰ Skogsjö 2001, 411.

⁹¹ Skogsjö 2007, 78–79.

⁹² Kronlund 1976, 78; Skogsjö 2007, 78–79.

⁹³ Kronlund 1976, 87; Skogsjö 2001, 353–354.

⁹⁴ Skogsjö 2001, 353–354.

3.1.2 Fromhet i hemmet

Innan jag går in på den evangeliska verksamhet som kvinnorna var engagerade i beskriver jag hur deras fromhetsliv tog sig uttryck i hemmet. Hemmet var nämligen den plattform utifrån vilken dessa kvinnor verkade. Evangeliska kolportörer hade ända sedan 1800-talet sålt luthersk litteratur runtom på Åland, så även i denna del av landskapet. Detta märktes i kvinnornas fromhetsliv. Andaktsböcker, sångboken Sionsharpan och Bibeln innehade en viktig plats i det personliga andaktslivet i hemmen. Sånger ur Sionsharpan citeras ofta i deras brev. De hänvisar också ofta till texter och sånger av den rikssvenske väckelsepredikanten Carl Olof Rosenius. Han hade en särskild plats i dessa kvinnors hjärtan och Agnes Nyman uttryckte att läsning av Rosenius i någon mån uppvägde det de saknade av församlingsgemenskap på grund av de geografiska förhållandena.⁹⁵ Också Luther refereras och även den i evangeliska sammanhang ofta lästa predikosamlingen Den hälsosamma läran nämns.⁹⁶ Förutom dessa, uttryckte Enny Holmberg även sin stora uppskattning över Adi Sjöbloms berättelser i Ungdomsvännen och hennes skrifter.⁹⁷ Adi Sjöblom var en kvinna som skrev en stor mängd dikter och berättelser i de evangeliska publikationerna från 1920-talet och cirka 40 år framåt.⁹⁸ Flera av hennes dikter tonsattes och kom sedermera med i Sionsharpan. Hon var alltså ett känt namn i de evangeliska kretsarna. Det kan också nämnas att det på Björkskär fanns ett flertal av Adi Sjöbloms skrifter. Av allt att döma köptes, lästes och uppskattades hennes alster.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är tydligt att kvinnorna var vad man brukar kalla läsare. Läsningen utgjorde en viktig del av deras vardagliga fromhetsliv och genom denna läsning fostrades de också in i luthersk och evangelisk lära.

Förutom läsningen utgjorde radiogudstjänster och radioandakter en betydelsefull del av fromhetslivet i hemmet. Kvinnorna lyssnade på radiogudstjänster både från Sverige

⁹⁵ Hos Linnéa Klemets. T.ex. brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 18.5.1941 och 26.12.1944; brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 4.4.1943 och 25.3.1938.

⁹⁶ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 9.9.1942; brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 30.1.1943 och 16.5.1943. Till den hälsosamma läran se Koskenniemi 1998, 85–90.

⁹⁷ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell, i februari obestämt år. Mot ljuset utkom 1937, varför brevet kunde vara skrivet 1938.

⁹⁸ Dahlbacka 1997, 13.

och Finland och de redogjorde ibland i breven för innehållet i predikningarna. Radiogudstjänsterna var särskilt viktiga eftersom skärgårdsbefolkningen så sällan kunde ta sig till kyrkan.⁹⁹ Den långa och besvärliga resvägen försvårade kyrkobesök, vilket framkommer flera gånger i breven. Även om kyrkobesök inte kan räknas som fromhet i hemmet, är det ändå skäl att säga något om kyrkobesöken i detta sammanhang. Kyrkobesöken utgjorde ju inte heller en del av den evangeliska verksamheten i bygden, men var ändå en viktig ingrediens i kvinnornas fromhetsliv. Kyrkobesök var nämligen något som kvinnorna strävade efter och gjorde då det lät sig göras. I breven uttrycktes genomgående en längtan efter att få besöka kyrkan.¹⁰⁰ Ibland nämndes specifikt längtan efter att få del av nattvarden.¹⁰¹ Med kyrkan avsågs oftast Vårdö kyrka, men åtminstone Björkskärsborna åkte ibland till Saltviks kyrka.¹⁰² Många gånger satte vädret stopp för kyrkobesök. Vintertid var det ofta menföre.

...det är så rysligt tomt om vintrana då får man nästan aldrig höra en enda Gudstjenst. Ja har så väntat på is så vi skulle få fara i kyrka men få se hur det går om det blir bara dåligt före att komma fram.¹⁰³

Man gladdes med den som hade haft möjlighet att fara till kyrkan och unnade verkligen varandra den glädjen. Likaså var tacksamheten stor då de kunde besöka Vårdö bönehus.¹⁰⁴ Besöken i Vårdö bönehus omnämns just som besök där de deltog som åhörare. Det framkommer inte att de skulle ha haft någon typ av praktiskt ansvar för mötena där.¹⁰⁵

Det jag slutligen vill nämna som betydelsefullt för kvinnornas vardagliga fromhetsliv, var deras inbördes gemenskap. Man får intrycket av en mycket stark gemenskap mellan dessa fyra kvinnor Agnes Nyman, Enny Holmberg och Jenny Mattsson i yttre skärgården och Agnes Mattsson/Lundell på Simskäla. De hälsade på varandra i mån av möjlighet och skrev brev då de inte kunde träffas. De tre i yttre skärgården läste

⁹⁹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 21.3.1943 och 2.3.1946; brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 20.8.1944 och 1.4.1945.

¹⁰⁰ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 6.3.1938.

¹⁰¹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 5.1.1938.

¹⁰² Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 1.9.1946.

¹⁰³ Hos Linnéa Klemets. Brev från Jenny Mattsson till Agnes Mattsson 15.2.1932.

¹⁰⁴ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 27.11.1942.

¹⁰⁵ Hos Linnéa Klemets. Brev nr 7 från Agnes Nyman till Agnes Lundell, odaterat och 25.3.1938; brev från Jenny Mattsson till Agnes Lundell 20.2.1938.

ofta alla tre de brev som Agnes Mattsson/Lundell skrivit till någon av dem.¹⁰⁶ Brevnen var en källa till glädje i vardagen, där de delade tröstande och uppbyggliga ord med varandra. De kallade varandra trossystrar och de delade bekymmer och kunde be om förbön av varandra.¹⁰⁷ De betydde utan tvekan mycket för varandra, framför allt för att de delade samma evangeliska trossyn.

3.1.3 Verksamhet

Efter att ha redogjort för vilka dessa kvinnor var och hur deras fromhetsliv tog sig uttryck utom ramarna för den evangeliska verksamheten, är det dags att se närmare på avdelningarnas verksamhet. Verksamheten i de båda avdelningarna liknade varandra även om det fanns mindre skillnader. Avdelningarna samarbetade sommartid då väderleken möjliggjorde tätare förbindelser, så i någon mån gick de båda avdelningarnas verksamhet in i varandra.¹⁰⁸ Samarbetet var åtminstone av gemenskapsmässig art, det vill säga att samlingarna berikades av att de hade flera deltagare, men om de dessutom var av organisatorisk art går det inte av det bevarade källmaterialet att dra några slutsatser om.¹⁰⁹ Eftersom källmaterialet från dessa första årtionden främst rör den yttre skärgården, har jag flera uppgifter därifrån.

Predikantbesök

Den verksamhetsform som tidigare konstaterats att var etablerad sedan länge, var predikantbesöken. Brevnen ger ändå mycket knapphändiga uppgifter om dessa besök. Predikanter nämns, men oftast talas det om deras besök i allmänna ordalag och som gällande Åland i allmänhet, medan däremot specifika besök i yttre skärgården inte nämns desto mer. I Sändebudet och Ungdomsvännen finns däremot utförligare uppgifter. Före år 1932, då avdelningen i yttre skärgården bildades, finns det uppgifter om predikantbesök bara två gånger. Men från 1932 och under resten av 1930-talet finns ett flertal uppgifter om predikantbesök i tidningarna. Enligt dessa uppgifter hölls minst ett och högst fyra predikantmöten per år i yttre skärgården under 1930-talet. Även om uppgifterna inte berättar hela sanningen, visar de ändå att avdelningsbildandet i yttre skärgården innebar en tydlig skillnad gällande frekvensen av predikantbesök. Det

¹⁰⁶ Hos Linnéa Klemets. T.ex. brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 30.1.1938.

¹⁰⁷ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 21.3.1943.

¹⁰⁸ Hos författaren. Erickson 1983.

¹⁰⁹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Mattsson 24.3.1934.

handlade inte bara om att organisera en redan existerande verksamhet, utan verksamheten ökade tack vare avdelningsbildandet. Det verkar som om avdelningsbildandet på något sätt satte yttre skärgården på kartan för predikanterna så att de inräknade öarna i sina resrutter. Predikanter som nämns i dessa sammanhang i Sändebudet/ Ungdomsvännen under 1930-talet är Georg Blomqvist, **Olof Enmalm**, Helge Forsman, Walter Fredriksson, Artur Liljestränd, Viktor Löfroth, Anders Reinhold Nygård, Gunnar Nylund, Gustav Oberg, Otto Wilhelm Sirén, Johannes Alfred Sundström, Johannes Wilhelm Wegar, Arne Wistbacka och Ernfrid Åkerholm. Den ö där det ser ut att ha hållits flest predikantmöten var Folmskär där Jenny Mattsson bodde. Även Agnes Nymans Långersö nämns regelbundet och likaså Korsnäsören, en ö tillhörande Saltvik. Från dessa öar redovisas också inkomster från servering. Klart är alltså att man i hemmen på dessa öar var värdar för predikantmöten, även om det inte framkommer så tydligt i breven.¹¹⁰ En orsak till det är att predikantbesöken i allmänhet skedde sommardag, det vill säga den tid på året då kvinnorna inte skrev brev till varandra.

Det som ändå framkommer av breven är att predikantbesöken betydde mycket för dessa kvinnor. Det sågs som en stor glädje då någon av dem hade möjlighet att delta i något möte, oberoende av var det hölls, och de berättade om det i sina brev till väninnorna. På motsvarande sätt kunde besvikelsen vara stor de gånger de hade förväntat sig att kunna fara på möten, men det inte lyckades.¹¹¹ Det kunde handla om evangelifester eller andra typer av möten. Främst skriver kvinnorna om evangeliska predikanter, såsom till exempel Ev. Ungas förbundssekreterare Artur Liljestränd, predikanterna A.R. Nygård, Gustav Oberg, Gunnar Nylund, Walter Fredriksson och Otto Sirén, men också predikant Henry Andersson från Bibeltrogna Vänner i Sverige nämns.¹¹² År 1939 tillträdde Gustav Oberg som kyrkoherde i Föglö, vilket Agnes Nyman kommenterade med orden ”det känns liksom varmare strax”.¹¹³

¹¹⁰ Se även Klemets 1998, 138–140 ; Klemets 1998, 141–143.

¹¹¹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 4.4.1943.

¹¹² Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 1.11.1935; Brev nr 7 från Agnes Nyman till Agnes Lundell, odaterat; Fredriksson i Hemåt 1969; Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 23.5.1939 och 18.5.1941.

¹¹³ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 13.2.1940.

Egna sammankomster

Från yttre skärgården finns flera vittnesbörd om att man samlades till egna sammankomster på någon av öarna. Samlingarna upplevdes särskilt viktiga eftersom deltagarna i dessa samlingar så sällan hade möjlighet att besöka kyrkan. Dessa tillfällen kunde vara mycket välbesökta. Dels fanns ett tydligt intresse för samlingarnas innehåll, dels fyllde de en social funktion.¹¹⁴ På dylika samlingar lyssnade man till radiogudstjänsten eller läste ur någon andaktsbok, exempelvis Den hälsosamma läran eller C.O. Rosenius Dagliga betraktelser och sjöng ur Sionsharpan.¹¹⁵ Bibelläsning, bön, uppläsning av berättelser och uppträdande av sporadiska strängband kunde också höra till programmet, liksom traktering, vartill kvinnorna bakade.¹¹⁶ Det är tydligt att de tre kvinnorna Agnes Nyman, Jenny Mattsson och Enny Holmberg tog ett stort ansvar för avdelningens egna sammankomster. De kunde ta beslut om när och var dylika möten skulle hållas och ansvarade till stor del även för samlingarnas innehåll.¹¹⁷ Det var visserligen Jenny Mattssons bror Fridolf Mattsson som från början var ordförande i avdelningen, men i slutet av år 1935 uttryckte han att han inte var så intresserad av avdelningens verksamhet längre.¹¹⁸ Det dröjde ändå till 1940 innan det blev byte på ordförandeposten då Jenny Mattsson tog över ordförandeskapet.¹¹⁹ I breven nämns fortsättningsvis medlemmöten och årsmöten som genomfördes om vädret tillät. Vädret var en omständighet som man ständigt hade att förhålla sig till och som man flexibelt anpassade sig efter.¹²⁰ Förutom väderleken, var även mötesdeltagarnas geografiska spridning på de olika holmarna en omständighet som försvårade möjligheterna att samlas.¹²¹ Trots det fortsatte kvinnorna att upprätthålla verksamheten med sammankomster i yttre skärgården. Att det hos dem fanns en stor iver att träffas kring det evangeliska budskapet märktes till exempel på att Enny och Agnes, då menföre förhindrade ett medlemmöte, själva på tumanhand spelade och sjöng ur Sionsharpan.¹²²

¹¹⁴ Hos Linnéa Klemets. Brev från Jenny Mattsson till Agnes Mattsson 15.2.1932.

¹¹⁵ Koskenniemi 1967, 138–139; Hos författaren. Erickson 1983.

¹¹⁶ Hos författaren. Erickson 1983; Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Mattsson/Lundell 6.1.1935 och 1.11.1935; Åkerholm 1981, 23–31.

¹¹⁷ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell, odaterat, men mot bakgrund av uppgifter i brevet skrivet vintern 1939.

¹¹⁸ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 1.11.1935.

¹¹⁹ Hos författaren. Erickson 1983.

¹²⁰ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 26.3.1939 samt ett odaterat men mot bakgrund av uppgifter i brevet skrivet vintern 1939.

¹²¹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 26.12.1944.

¹²² Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 25.3.1939; Brev från Enny Holmberg till Agnes Lundell 26.3.1939.

Söndagsskola

Jag nämnde tidigare att Evangeliska Ungas avdelning på Vårdö till stor del ansvarade för söndagsskolan ute i byarna. Så var det även i yttre skärgården.¹²³ Enny Holmberg, Agnes Nyman och Jenny Mattsson delade på ansvaret för söndagsskolan ute på öarna. Söndagsskolan hölls sommartid, eftersom skolbarnen under terminerna var inackorderade på Simskäla.¹²⁴

Bild 4. Söndagsskolan i yttre skärgården. Enny Holmberg nästlängst till vänster i bakre raden. Jenny Mattsson sittande med ett barn i famnen längst till vänster i främre raden. Agnes Nyman bredvid Jenny Mattsson.

Som framgår av bilden ovan samlade söndagsskolan många barn. Förutom Enny, Jenny och Agnes är det nitton barn och unga i olika åldrar på bilden. Jag har dessvärre inte kunnat identifiera de övriga personerna och jag vet inte heller vilket år bilden är tagen. Även om söndagsskolan främst hölls på somrarna, höll man ändå söndagsskolljulfester.¹²⁵ I materialet på Björkskär finns två papper som verkar vara utkast till någon typ av dialogframträdande till en söndagsskolljulfest. Utkastet är skrivet för två aktörer, Enny och Aini. Aini var från ön Stäckan och hette Holmström i efternamn. Aini

¹²³ Ungdomsvännen 7/1.7.1933, Ur årsberättelserna.

¹²⁴ Klemets 1998, 139; Bergbo 2008, 25.

¹²⁵ Klemets 1998, 139; Hos Linnéa Klemets. Brev 17 av Agnes Nyman till Agnes Lundell odaterat.

Holmström var ett år äldre än Enny.¹²⁶ Det kan hända att hon också delade på ansvaret för söndagsskolan, men jag har inga vidare uppgifter i det avseendet. Eftersom kvinnorna inte skrev brev till varandra sommartid, finns inte heller vidare uppgifter om söndagsskolan.

Tidningen Lilla Basunen

Vid denna tid var det vanligt i evangeliska kretsar att man gav ut handskrivna tidningar. Som exempel kan nämnas att år 1925 fanns handskrivna tidningar i sexton av Evangeliska Ungas avdelningar och år 1937 var motsvarande antal avdelningar femton.¹²⁷ Också Evangeliska Ungas avdelning i Vårdö gav ut en handskriven tidning och år 1934 började även avdelningen i Simskäla yttre skärgård att göra detsamma. Tidningen fick namnet Lilla basunen. Agnes Nyman var huvudansvarig för tidningen och den som samlade in och renskrev materialet och sammanställde tidningen. Den utkom med fyra nummer per år fram till år 1942. Fem nummer av tidningen finns bevarade.

Tidningarna består av sex sidor, varav halva pärmsidan upptas av tidningens titel. Där finns också Evangeliska Ungas märke avritat samt bibelordet ”Låten Kristi ord rikligen bo ibland eder! Kol.3:16”. Att Evangeliska Ungas märke finns på tidningen visar att tillhörigheten till ungdomsförbundet var självklar. Tidningen gavs inte ut i ett isolerat vacuum. Årtal och nummer framkommer också på pärmsidan.

¹²⁶ Skogsjö 2007, 254; Bergbo 2008, 25.

¹²⁷ Sändebudet 13/1.8.1926, Sv. Luth. Evangeliföreningens årsberättelse för år 1925; Sändebudet 15/1.10.1938, Ur Sv. Luth. Evang. föreningens årsberättelse 1937.

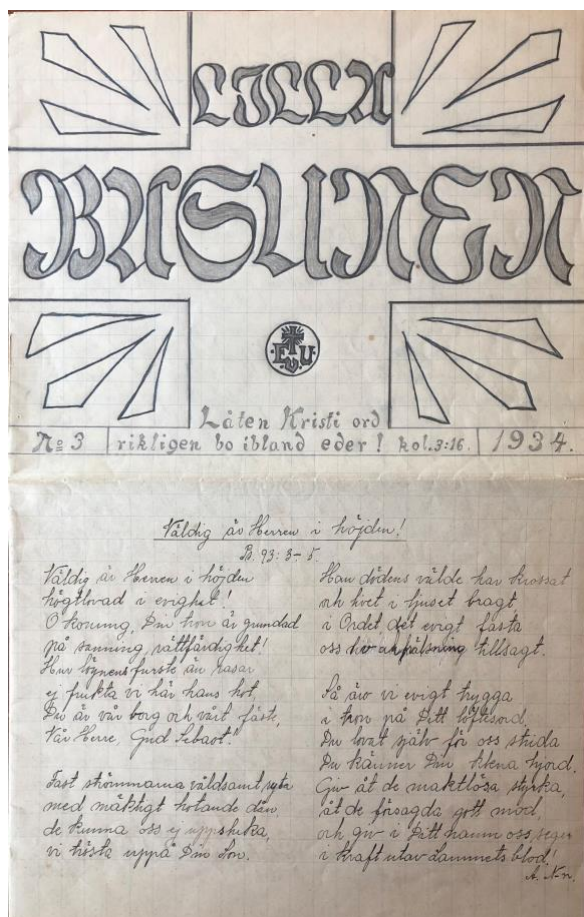

Bild 5. Lilla Basunen nr 3/1934

Tidningens innehåll utgörs av dikter och bibelbetraktelser. I de nummer jag har haft tillgång till finns i allmänhet två dikter och två betraktelser per tidning. I en tidning finns också en berättelse. Av dikterna i dessa fem bevarade tidningar är sju skrivna av Agnes Nyman och därtill en dikt var av Agnes Lundell, Enny Holmberg och Arvid Hydén, predikant och förgrundsgestalt i Evangeliföreningen i början av 1900-talet.¹²⁸ Av betraktelserna är fem skrivna av Agnes Mattsson/Lundell, tre av Edit Mattsson samt en var av Enny Holmberg och signaturen ”J.S.” Därtill finns också en betraktelse av Martin Luther avskriven. Berättelsen är skriven av Edit Mattsson. Edit Mattsson var född 1884. Hon var gift med Eliel Mattsson och bodde på västra Simskåla. Deras enda barn dog i späda ålder. Edit blev änka år 1944 och hon bodde på Simskåla fram till sin död år 1960.¹²⁹ Hon prenumererade på evangeliska tidskrifter och Agnes Lundell brukade hälsa på henne.¹³⁰

¹²⁸ Till Hydén se Djupsjöbacka 2015, 79.

¹²⁹ Skogsjö 2001, 379, 413.

¹³⁰ Hos författaren. Uppgifter av Linnéa Klemets 8.5.2021, 9.5.2021.

Eftersom endast fem nummer av sannolikt 32 av Lilla Basunen finns bevarade, kan inte alltför långa slutsatser dras gällande frekvensen av de olika skribenternas medverkan i tidningen, men det kan konstateras att Agnes Mattsson/Lundell och Edit Mattsson båda bodde på Simskåla, medan Agnes Nyman och Enny Holmberg bodde i yttre skärgården. Man kan således konstatera att tidningen var ett samarbetsprojekt mellan de båda avdelningarna.¹³¹ Enligt andra uppgifter fanns i tidningen också material av Jenny Mattsson och den samtida prästen Gustav Oberg, anställd i Evangeliföreningen och senare präst i Föglö, samt vidare av präster och förkunnare från olika tider, men som alla lästes i evangeliska sammanhang. Namn som framkommit är de tyska teologerna från 1500- och 1600-talet Johann Arndt, S. Praetorius och Christian Scriver, den rikssvenske prästen Anders Carl Rutström och även den rikssvenske väckelsepredikanten C.O. Rosenius, dessa från 1700- och 1800-talet samt evangeliska förgrundsgestalter som Fredrik Gabriel Hedberg, Alfred Johannes Bäck och Julius Engström.¹³²

Tidningsombud

En allmän praxis inom SLEF var systemet med tidningsombud. Människor ute i bygderna ansvarade för att samla prenumeranter till de evangeliska tidningarna Sändebudet, Ungdomsvännen och Barnavännen. De samlade också in prenumerationsavgifterna och förmedlade sedan uppgifterna vidare till SLEF:s huvudkontor i Helsingfors. Det här systemet hade funnits länge. Redan i årsberättelsen från år 1879 kunde man läsa att Evangeliföreningen hade 66 tidningsombud ute i bygderna. Huvudsyftet var att sprida Guds ord, men också att öka kunskapen om Evangeliföreningens verksamhet bland allmänheten.¹³³ Såväl Agnes Nyman på Sundbacka som Agnes Mattsson/Lundell på Simskåla fungerade som tidningsombud.¹³⁴ Det var ytterligare ett sätt för dem att sprida det skrivna evangeliska budskapet. Tidningarna bidrog också till samhörigheten med det större evangeliska sammanhanget, vilket ibland framkommer i breven.

¹³¹ Hos Linnéa Klemets. Lilla Basunen 3/1934; 4/1935; 4/1936; 3/1937; 1/1942.

¹³² Hos författaren. Erickson 1983.

¹³³ Sändebudet 17/1.9.1880, Berättelse om Lutherska Evangeliföreningens i Finland verksamhet under år 1879 afgifwen till dess årsmöte den 30 Juni 1880.

¹³⁴ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 1.11.1935 och 25.12.1937.

Sammanfattningsvis kan sägas att verksamheten i de nygrundade avdelningarna på Simskåla och i dess yttre skärgård gick ut på predikantbesök, egna sammankomster, söndagsskola i yttre skärgården och utgivning av en handskriven tidning. Två kvinnor fungerade dessutom som tidningsombud.

3.1.4 Kvinnorna som skribenter

Kvinnor hade varit sällsynta skribenter i Sändebudet under 1800-talet. År 1898 började Ungdomsvännen utkomma. Med den kom också de kvinnliga skribenterna. Ofta var det frågan om dikter, men efter sekelskiftet blev det också vanligare med berättelser och korta bibelbetraktelser skrivna av kvinnor.¹³⁵ Som redan nämnts, läste och uppskattade Enny Holmberg Adi Sjöbloms skrivna alster. Adi Sjöbloms första alster, en dikt, publicerades i Ungdomsvännen år 1926. Det fanns också andra skribenter än Adi Sjöblom, såväl kvinnor som män, men hon var den mest frekvent förekommande skribenten i evangeliska publikationer under 1940–1950-talet. Under åren 1926–1968 skrev hon sammanlagt 1330 bidrag i Evangeliföreningens publikationer.¹³⁶ Med så stor produktion fick hon också inflytande. Hon gav en modell för kvinnligt, evangeliskt skrivande, en modell som också kvinnorna på Simskåla och i yttre skärgården verkar ha inspirerats av.

Av det som framkommer om tidningen Lilla Basunen ovan, får man en viss uppfattning om kvinnornas skrivande, men det finns skäl att studera deras skrivande lite närmare. Agnes Nyman var ju sekreterare i avdelningen och den drivande kraften bakom Lilla Basunen, till vilken hon bidrog med dikter och betraktelser. Av de sparade tidningarna att döma var hon den som skrev mest, eller som åtminstone inte var blyg att låta andra få del av det hon skrev. Hon var en flitig brevskrivare och skrev också personliga dikter.¹³⁷ I materialet från Björkskär återfinns tre dikter tillägnade Enny Holmberg, en till hennes konfirmation, en till hennes 17-årsdag och en till 40-årsdagen.¹³⁸ Det kan nämnas att Adi Sjöblom uppvaktade många vänner med dikter till olika bemärkelsedagar.

¹³⁵ Dahlbacka 1997, 238–241.

¹³⁶ Dahlbacka 1997, 129–130.

¹³⁷ Klemets 1998, 139.

¹³⁸ På Björkskär. Dikter av Agnes Nyman till Enny Holmberg på konfirmationsdagen (odaterade), 8.10.1936 och 8.10.1959.

Men kvinnornas skriftliga produktion nådde även utanför Simskälas gränser. Jag har haft tillgång till Ungdomsvännen från åren 1950, 1954–1955 samt 1957–1958. I de årgångarna finns sammanlagt fem dikter, två betraktelser och en årsberättelse av Agnes Nyman. Av Agnes Lundell finns sju dikter och av Enny Holmberg finns tre dikter och en hälsning från ungdomsläger på Simskåla. Det finns också ett slags insändare skriven av Agnes Nyman och Enny Holmberg, med rubriken ”Huru kan kärlekens enhet bevaras inom Ev. Unga?”¹³⁹ Samtliga tre kvinnor hade alltså anammat en form för sitt skrivande som var gångbar inom de evangeliska kretsarna och därför också publicerades.

Enny Holmberg var den yngsta av dessa fyra kvinnor. Av henne återfinns mer källmaterial än från de övriga. Det tidigaste skrivna alster jag har hittat av henne återfinns i en skrivbok med ett flertal dikter och andra texter. På bokens första blad finns en dikt som är daterad i maj 1937 och den sista dikten i boken är daterad den 27.10.1940. Enny var alltså mellan 16 och 21 år då hon skrev dessa texter. Skrivboken innehåller 48 dikter och sju övriga texter som kan karaktäriseras som bibelbetraktelser. Vid två av dikterna finns en anteckning som tyder på att de skulle ha framförts vid bestämda tillfällen: ”Vid ungdomsledarkursen i H:fors 1938” och ”Vid Ev.fest 8-11 juni 1939”.¹⁴⁰ I de fem exemplar av Lilla Basunen som finns bevarade återfinns Enny Holmbergs texter i det sista sparade numret, nummer 1/1942.¹⁴¹ I sånghäftet ”Sjunga vill jag ...” från år 1943 ingick sången *Under livets skiften* med text av Enny Holmberg.¹⁴² Den sången finns som dikt redan i hennes skrivhäfte och verkar ha skrivits antingen år 1938 eller 1939.¹⁴³ Även Agnes Nyman skrev ett par dikter som tonsattes för Sjunga vill jag, nämligen *När ljusen stilla brinna* och *Jag ser en förunderlig skara*.¹⁴⁴

Läsåret 1943–1944 gick Enny Holmberg i Evangeliska folkhögskolan i Vasa.¹⁴⁵ En dikt med titeln ”Några avskedsord”, daterad den 12.3.1944, finns bevarad och troligt är att den framfördes vid folkhögskolårets avslutning. I dikten framkommer smärtan inför avskedet och tacksamhet till Pastorn och Gud för det gångna året. ”Pastorn” torde

¹³⁹ Ungdomsvännen 9–10/1957, Huru kan kärlekens enhet bevaras inom Ev. Unga?

¹⁴⁰ På Björkskär. Enny Holmbergs skrivhäfte.

¹⁴¹ Hos Linnéa Klemets. Lilla Basunen 1/1942.

¹⁴² Sjunga vill jag ... 2, 1943, 20–21.

¹⁴³ På Björkskär. Enny Holmbergs skrivhäfte.

¹⁴⁴ Sjunga vill jag ... 1967, nr 3 och nr 60

¹⁴⁵ Kronlund 1976, 78.

ha varit rektorn för folkhögskolan Johannes Kronlund.¹⁴⁶ Enny lär senare ha sagt att folkhögskolåret var det lyckligaste året i hennes liv.¹⁴⁷ Det tidiga datumet för avskedsorden har med det pågående kriget att göra. Läsåret måste nämligen avbrytas på grund av kriget. Följande vinter riktade rektor Kronlund en förfrågan till Enny om att skriva något till folkhögskolspalten i Ungdomsvännen. Formerna var fria, men vissa riktlinjer för innehållet gavs.

Vår skolas f.d. elever äro på många håll utsatta för frestelser av allehanda slag, sen ord i rätt tid av oss deras kamrater kan ha evighetsvärde i deras liv. Skriv därför något, som Du anser bäst. Kanske påminna om ett vackert förpliktande gemensamt minne eller rikta uppmärksamheten på ett kraftigt bibelord; som de våra behöva.¹⁴⁸

Tydligt är att Enny Holmberg åtnjöt förtroende som skribent hos rektor Kronlund och följaktligen hos Ungdomsvännens redaktion.

Ytterligare vittnesbörd om kvinnornas skrivande ges av Erik Sundblom som var lärare i Simskåla skola åren 1944–1951. Han skriver i sin självbiografiska bok om åren på Simskåla och berättar om ett tillfälle då Enny Holmbergs ovannämnda sång sjöngs. Han karaktäriserar Enny Holmberg som ”en förfinad skärgårdsflicka” och skriver vidare: ”Jenny, född Mattsson, och Agnes Nyman har begåvats med samma poetiska nådegåva” och några rader senare nämner han även Agnes Lundell som ytterligare en i de skrivande kvinnornas skara och publicerar två dikter av henne. Han karaktäriserar Agnes Lundell som tillbakadragen, vilket också bekräftas av dottern Linnéa Klemets, som minns att det var Agnes Nyman som övertalade Agnes Lundell att skriva i såväl Lilla basunen som att skicka dikter till Ungdomsvännen.¹⁴⁹ Troligt är att detsamma gällde Enny Holmberg.

Bortsett från vad Erik Sundblom skrev och uppgifter om att Jenny Mattsson också skrev i Lilla Basunen, har inga exempel på hennes skrivande hittats i något källmaterial. Också mot bakgrund av att det inte finns många brev av henne bevarade, är det troligt att hon var den av dessa fyra kvinnor som skrev minst.

¹⁴⁶ På Björkskär. Dikt 12.3.1944 av Enny Holmberg.

¹⁴⁷ Westling 2021, 27.

¹⁴⁸ På Björkskär. Brev från Johannes Kronlund till Enny Holmberg 3.2.1945.

¹⁴⁹ Sundblom 1969, 70–71; Hos författaren. Uppgifter av Linnéa Klemets 17.5.2021.

Det kan nämnas att det åtminstone på 1950-talet verkar ha funnits en viss kontakt mellan Enny Holmberg och Adi Sjöblom. På Björkskär finns ett par handskrivna alster av Adi Sjöblom. Det ena är ett papper med två dikter. Den ena dikten är en festdikt till Evangeliska Ungas kretsfest i Vårdö år 1957 och den andra är skriven till Simskälalägrets avslutning i Vårdö bönehus samma år.¹⁵⁰ Det andra handskrivna alstret av Adi Sjöblom är ett brev till Enny daterat i Terjärv i juli 1958, där Adi tackar Enny för hågkomsten på 60-årsdagen.¹⁵¹ Uppenbarligen hade de båda kvinnorna någon typ av kontakt med varandra.

3.2 Nya kontakter och verksamhetsformer etableras

Som redan nämnts, kom grundandet av de evangeliska folkhögskolorna i Svenskfinland att få stor betydelse även för den evangeliska verksamheten på Simskåla. I föreliggande avsnitt ska vi studera detta samband närmare.

3.2.1 Tre Jeppokvinnor

J.E. Sjöblad var evangeliska folkhögskolan i Österbottens första rektor och det gällde för honom att få elever till den nystartade skolan.¹⁵² I det syftet besökte han även Simskåla och Agnes Mattsson hörsammade hans inbjudan.¹⁵³ Läsåret 1930–1931 fick hon möjlighet att gå i folkhögskolan som då verkade i Jeppo.¹⁵⁴ Hon blev den första eleven från Simskåla i Evangeliska folkhögskolan. Läsåret betydde mycket för henne såväl på det andliga som på det sociala planet. Möjligheterna att besöka kyrkan samt evangeliska möten var betydligt fler än på Simskåla.¹⁵⁵ I Jeppo fanns sedan år 1917 ett evangeliskt bönehus och möten ordnades såväl i bönehuset som i hemmen.¹⁵⁶ Eftersom Agnes Mattsson deltog i den verksamheten fick hon kontakter även utanför skolan. En sådan kontakt var Irene Norrgård, född 1903 i Jeppo, som bland annat sjöng i strängbandet i Jeppo.¹⁵⁷ Irene var äldst i en syskonskara på fem barn som tidigt hade blivit

¹⁵⁰ På Björkskär. Handskrivna dikter av Adi Sjöblom.

¹⁵¹ På Björkskär. Brev från Adi Sjöblom till Enny Holmberg 15.7.1958.

¹⁵² Österbacka 1973, 78; Vikfors 2017, 118–119.

¹⁵³ Boström 2015, 92–93.

¹⁵⁴ Kronlund 1976, 87.

¹⁵⁵ Boström 2015, 92–93.

¹⁵⁶ Sarelin 2018, 121–137.

¹⁵⁷ Boström 2015, 93.

föräldralösa.¹⁵⁸ Då Agnes Mattsson återvände till Simskåla efter avslutat folkhögskolar fortsatte hon att hålla kontakt med Irene via brev.¹⁵⁹

Huruvida Agnes Mattssons år i Evangeliska folkhögskolan hade något att göra med bildandet av Evangeliska Ungas avdelning på Simskåla är oklart. Det kan ha fungerat som en av flera inspirationskällor, men det behöver inte heller finnas något samband. Hur som helst bildades avdelningen på Simskåla sannolikt året efter att Agnes Mattsson återvände från Evangeliska folkhögskolan.

Som redan nämnts, gifte sig Agnes Mattsson i mars 1935. I fortsättningen benämns hon därför Agnes Lundell. I brevkontakten med Irene Norrgård framkom att Irene, som hade lämnat barndomshemmet och tjänade som herrskapspiga i Vasa, ville byta arbetsplats. Agnes föreslog att hon skulle komma till Åland. Irene kom först till gården Jakos i Lövä by på Vårdö. I Vårdö fanns sedan 20 år tillbaka det evangeliska bönehuset. Irene hade god sångröst och gott gehör och kunde också spela gitarr. Det fanns ett strängband i bönehuset och Irene kunde på det sättet fortsätta att delta i den för henne bekanta evangeliska verksamheten. Då det framkom att Nestor Karlsson på Västergårds på Österön behövde en piga, flyttade Irene från Lövä till Simskåla.¹⁶⁰ Det uppstod tycke och den 26.9.1937 gifte sig Irene och Nestor.¹⁶¹ På det sättet blev Irene närmaste granne med Agnes Lundell, den forna brevvännen, och Agnes fick en trossyster i granngården.¹⁶²

Även Irenes yngre syster Gerda, född 1913, sökte sig till Vårdö för arbete. Gerda kom till Vårdö 1936 som piga åt Perssons i Listersby. Troligen hade Gerda ibland möjlighet att hälsa på sin syster Irene på Simskåla. Där lärde hon känna Nestors yngre bror Einar och den 14.4.1940 gifte sig Gerda och Einar.¹⁶³ De bosatte sig i Skrakvik på Västerön. På det sättet etablerade sig två evangeliska systrar från Jeppo på Simskåla. Agnes Lundell hade fått ytterligare en trossyster i grannskapet.¹⁶⁴ I breven från Agnes Nyman

¹⁵⁸ Lundell 2002, 124.

¹⁵⁹ Boström 2015, 95.

¹⁶⁰ Boström 2015, 95; Lundell 2005, 113.

¹⁶¹ Skogsjö 2001, 360.

¹⁶² Boström 2015, 95.

¹⁶³ Skogsjö 2001, 361.

¹⁶⁴ Boström 2015, 95–96; Lundell 2005, 114; Lundell 2012, 106–107.

kunde det nu tilläggas ett P.S. ”Hälsa Irene”, ”Hälsa också Irene och Gerda”.¹⁶⁵ Den gemensamma trossynen förenade dessa kvinnor från olika landsändar och underlättade integreringen i den annars helt nya miljön.¹⁶⁶

Ytterligare en Jeppo-kvinna skulle komma till Simskåla. Irenes och Nestors äldsta dotter Birgitta föddes år 1939. År 1942 föddes tvillingarna Christina och Margareta och Irene hade behov av en barnflicka.¹⁶⁷ Hon tog då kontakt med en av sina vänner från strängbandet i Jeppo, Elvi Lindström. Elvi var jämngammal med Gerda och således skriftskolkamrat med henne. Elvi hade växt upp nära bönehuset i Jeppo och hennes mor skötte många praktiska sysslor i anslutning till bönehuset. Pappan var under långa perioder i Amerika eller i Australien.¹⁶⁸ Också Elvi gick i Evangeliska folkhögskolan läsåret 1935–1936.¹⁶⁹ Elvi var alltså också väl förtrogen med evangelisk verksamhet då hon kom som barnflicka till Irene på Simskåla. Bonden på Östergårds, Viktor Karlsson gifte sig med Elvi den 16.12.1945.¹⁷⁰

Agnes Lundells år i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten ledde i förlängningen till ett betydande österbottniskt tillskott till Evangeliska Ungas avdelning på Simskåla genom de tre inflyttade Jeppo-kvinnorna. Dessa kvinnor kom att få stort utbyte av varandra som trossyster och vänner. Elvi och Agnes sägs ofta ha pratat med varandra i andliga frågor. Då Agnes hade varit och handlat i butiken på Västerön, gick hon ofta in till Gerda och pratade och hade Agnes deltagit i något möte, kunde hon mycket detaljerat redogöra för predikningarna.¹⁷¹ Agnes besökte nämligen gärna möten såväl på fasta Åland som i Österbotten om det lät sig göras.¹⁷² Hon verkar ha varit den av de aktuella kvinnorna som mest rörde sig utanför Simskålas gränser för att ta del av evangelisk verksamhet på annan ort även om förbindelser och det vardagliga arbetet givetvis begränsade möjligheterna.

¹⁶⁵ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Nyman till Agnes Lundell 25.3.1938 och 25.3.1939.

¹⁶⁶ Lundell 2005, 113, 118–119.

¹⁶⁷ Skogsjö 2001, 361; Boström 2015, 96–97.

¹⁶⁸ Boström 2015, 94–95.

¹⁶⁹ Kronlund 1976, 85.

¹⁷⁰ Skogsjö 2001, 373.

¹⁷¹ Boström 2015, 98–99.

¹⁷² Hos författaren. Brev från Agnes Lundell till Ingrid Klemets 11.2.1965; Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 4.7.1965.

Precis som för Agnes Lundell innebar 1940-talet familjebildning också för Jeppokvinnorna. Irene fick sin fjärde och sista dotter Helena 1946. Gerda fick fem barn under åren 1942–1949 (Siv, Stig-Olof, Marianne, Görel och Carl-Gustav) och Elvi fick fyra barn under åren 1946–1952 (Gun-Britt, Maj-Len, Ann-Mari och Jan).¹⁷³ Precis som för kvinnorna i yttre skärgården var hemmet platsen där de levde sina liv och vardagsfromheten tog sig uttryck. De skrivna alstren var betydelsefulla för dem. Även om böcker generellt var en bristvara, fanns Bibeln, postillan, psalmboken, Sionsharpan och en del andaktsböcker i hemmen. Elvi tyckte till exempel mycket om Rosenius och Irene hade Hedbergs Lifsord. Man prenumererade på Sändebudet, Ungdomsvännen, Luthersk barntidning och Barnvännen. Agnes Lundell, Irene Karlsson, Gerda Karlsson och Elvi Karlsson fick alltså alla barn som de ville fostra i den kristna tron. Hur gjorde de för att förmedla det andliga arvet vidare till barnen? Gerda läste ur Luthersk barntidning för barnen och Elvi buntade ihop Barnvännen och sydde ihop tidningarna till barnen. I hemmen bad man bordsbön och aftonbön.¹⁷⁴ Agnes Lundell lärde tidigt dottern Linnéa att sjunga och att vända sig till Gud med alla bekymmer.¹⁷⁵ Vid Östergårds hörde det till söndagsrutinerna att lyssna på radiogudstjänsten och sjunga med i psalmerna. Elvi förmanade barnen och var mån om att de skulle umgås med goda kamrater. Elvis svärmor Anna bodde i samma hus som Elvi och hjälpte också till med barnens andliga fostran. Enligt dottern Siv Virtanen förmedlade Gerda sin kristna tro också genom sitt sätt att vara. År 1954 blev hon änka då Einar dog i hjärtinfarkt. Gerda blev då ensam försörjare till sina fem barn som då var i åldrarna 5–12 år. Gudsförtröstan blev i det sammanhanget väldigt central.¹⁷⁶

Förutom barnskötsel och -fostran arbetade kvinnorna med djurskötsel och annat som hörde till respektive gårdars arbete. Trots detta hittade de utrymme för att engagera sig i den evangeliska verksamheten på Simskäla. En verksamhetsform som fick sin början år 1948 var de så kallade folkhögskollägren.

¹⁷³ Skogsjö 2001, 360 – 361, 374.

¹⁷⁴ Boström 2015, 100.

¹⁷⁵ Boström 2020, 9.

¹⁷⁶ Boström 2015, 99–100.

3.2.2 Folkhögskolläger

Som jag tidigare nämnt, grundades evangeliska folkhögskolor runtom i landet i början av 1900-talet. Sommaren 1948 började så kallade folkhögskolläger ordnas i Simskåla skola.¹⁷⁷ Det var frågan om ungdomsläger som ordnades av lärarna för Hangöskolan, dels för att värva elever till folkhögskolan, dels för att samla ungdomar kring Guds ord.¹⁷⁸ Åtminstone de två första åren hölls lägret på Simskåla skola, för att avslutas med högmässa i Vårdö kyrka och avslutningssamling i Vårdö bönehus.¹⁷⁹ Enligt uppgifter började lägren i något skede hållas vartannat år på Simskåla och vartannat år i bönehuset. Runar Finskas var lägerledare och dessutom medverkade andra lärare från folkhögskolan, SLEF:s predikanter och vissa år även predikanter från Sverige. Namn som har framkommit i sammanhanget är läraren Harry Erikslund, de evangeliska predikanterna Arne Lumme, Carl Sandvik, Hilding Söderbacka och Wilhelm Wegar, de rikssvenska predikanterna Karl Georg Laring och Sölve Sandberg samt de åländska prästerna Thure Eriksson och Nils Bygård, den senare kyrkoherde i Vårdö. Mottot för det första lägret var ”Vi vilja se Jesus” och programmet bestod av morgonandakt, bibelstudium, gruppsamtal, frågestund, kör- och strängbandsövning, lek samt kvällsmöte för allmänheten. Kvällsmötena samlade så gott som hela byn och även från andra håll kom man med motorbåtar till kvällsmötet. Förutom predikningar, ingick strängbandssång och vittnesbörd i mötesprogrammet. På lördagskvällen tändes lägerbålet vid stranden och den stunden har etsat sig fast i minnet som något alldeles särskilt stämningsfullt hos många som var med. Varje morgon hissades flaggan och varje kväll halades den till sången *Unga skara lysna stilla*, där sista versen inleds med orden *Ställ dig under Kristi fana*. På söndagen for alla till Vårdö kyrka och avslutningen hölls i bönehuset. Lägrene samlade folk från många håll på Åland och tack vare dem gick många åländska ungdomar i Hangöskolan.¹⁸⁰

För kvinnorna i byn föranledde lägren mycket arbete. De ansvarade för de praktiska arrangemangen i anslutning till lägret, såsom kosthållning och logi. De samlade ihop käril och bakade bröd och till matlagningen använde de sig av produkter från gårdarna, såsom potatis, rotfrukter med mera. Dessutom inkvarterades lägerdeltagarna i

¹⁷⁷ Klemets 2005, 93.

¹⁷⁸ Sundblom 1971, 87.

¹⁷⁹ Sundblom 1971, 77, 79.

¹⁸⁰ Sundblom 1971, 77–80; Klemets 2005, 93–96; Boström 2015, 105–107, Boström 2021, 194–195.

gårdarna. Runar Finskas bodde vid Västergårds eller vid Hemdals. Men lägren var också ett stöd för kvinnorna i deras kristna fostran av barnen. På lägren fick deras barn och ungdomar samlas med andra ungdomar kring Guds ord och de fick möjlighet att växa in i en evangelisk gemenskap. Flera av kvinnornas barn gick också i folkhögskola. Folkhögskollägren fortsatte ända till 1960-talet.¹⁸¹

3.2.3 Oppsättor

En verksamhetsform som samlade kvinnorna i Simskåla-avdelningen var de så kallade oppsättorna, eller symötena. Gunni Söderlund från Västerön gick i folkhögskolan i Jeppo läsåret 1931–1932.¹⁸² Hon fick där ny inspiration för symötena hemma på Simskåla.

Vi har även läsrum här som vi samlas i alla kvällar, där vi läser och sjunger. Pojkarna läser högt och flickorna handarbetar. Rektorn brukar också vara med oss där. Gott samarbete mellan oss är det. Oj, voj vad det är trevligt. Kunde inte också vi därhemma läsa någon god bok och sjunga nån sång från Sionsharpan på symötena. Tänk vilken välsignelse det vore av mötena då, istället för att, såsom när jag var hemma, tala illa om någon eller annat skräp som inte alls är bättre.¹⁸³

Gunni Söderlund hänvisade till de syföreningar som alltså redan fanns på Simskåla. Syföreningarna verkar ha jobbat för Sjömansmissionen och Marthaföreningen.¹⁸⁴ På Västerön deltog även männen som hade nättjugan med och lappade nät. Dessa symöten kallades oppsättor. Benämningen härrör från det att samlingarna hölls på kvällen efter avslutad mjölkning och deltagarna således ”satt uppe” i stället för att gå till sängs. Traditionen med oppsättor var alltså redan etablerad och kvinnorna kunde bara omforma verksamheten i den mån de önskade. Det är oklart exakt när oppsättor med den evangeliska prägel som Gunni Söderlund efterlyste började anordnas, men åtminstone minns Linnéa Klemets dem från sin barndom på 1940-talet.¹⁸⁵ Inför oppsättorna hade värdinnan städlat och bakat. På samlingarna stickade eller virkade kvinnorna och de

¹⁸¹ Boström 2015, 106; Klemets 2005, 93–96.

¹⁸² Kronlund 1976, 99.

¹⁸³ Hos Linnéa Klemets. Brev från Gunni Söderlund till Agnes Mattsson någon gång under läsåret 1931-32.

¹⁸⁴ Blomqvist & Jaatinen 1977, 229.

¹⁸⁵ Hos författaren. Uppgift av Linnéa Klemets 8.5.2021

läste ur Bibeln och någon andaktsbok. Det sjöngs ur Sionsharpan. Det var ofta Irene som skulle ta ton. Varje gång samlades en kollekt. Pengarna gick under en tid till stipendier åt Simskålaungdomar som skulle gå i folkhögskola, men framför allt till missionen.¹⁸⁶

3.2.4 Auktioner

I något skede började Simskåla-avdelningen ordna auktioner eller basarer till förmån för missionen. Exakt när den verksamhetsformen inleddes är inte helt klart, men åtminstone på 1950-talet hölls auktioner. Auktionerna ordnades i Simskåla skola, vanligen i december månad.¹⁸⁷ Kvinnorna hade stickat sockor och vantar, broderat dukar och kuddar och också sytt olika alster. Gerda, som var praktiskt lagd, tillverkade ofta någon fin docka till auktionerna och en gång även ett dockhus. Elvi sydde förkläden och bakade tårtor, som sedan skars i bitar och såldes och byns pojkar köpte. Också andra bakverk, såsom bullar, småbröd och kakor såldes och likaså rotfrukter såsom potatis, morötter, rödbetor och lök. Carl-Ture var mäklare och auktionerna samlade så gott som hela byn.¹⁸⁸

3.3 Avslut och nystart

3.3.1 Verksamheten i yttre skärgården upphör

Vad yttre skärgården beträffar, innebar 1950-talet strukturella förändringar för verksamheten. Såväl Agnes Nyman som Jenny Mattsson flyttade därifrån till fasta Åland.¹⁸⁹ Agnes Nyman arbetade som sömmerska.¹⁹⁰ Jenny Mattsson gifte sig med den pensionerade prästen Gustav Oberg och de bosatte sig i Mariehamn.¹⁹¹ Gustav Oberg var 35 år äldre än Jenny och de fick bara drygt sju år tillsammans, men Jenny var mycket tacksam över de åren. Hon var en omhändertagande och försynt person.¹⁹² Både Agnes och Jenny deltog fortsättningsvis i den evangeliska verksamheten, om än

¹⁸⁶ Lundell 2005, 118–119; Boström 2015, 105.

¹⁸⁷ I SLEF:s arkiv. Åkerholms annotationskalender 1955–1959; Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 10.12.1967.

¹⁸⁸ Hos författaren. Uppgifter av Linnéa Klemets 17.5.2021; Boström 2015, 100.

¹⁸⁹ Skogsjö 2001, 411, Klemets 1998, 139.

¹⁹⁰ Klemets 1998, 139.

¹⁹¹ Till Gustav Oberg se Oberg 1960, 44–48.

¹⁹² Klemets 1998, 142.

på annan ort än tidigare.¹⁹³ Enny Holmberg bodde visserligen kvar på Björkskär, men den organiserade verksamheten där ute upphörde på 1950-talet eftersom det fanns så få kvar som kunde upprätthålla den.

3.3.2 En söndagsskollärrinna från Närpes

För Simskälaavdelningens vidkommande innebar 1950-talet däremot en del nya inslag som blev betydelsefulla för verksamheten. År 1949 firades Evangeliföreningens årsfest i Pargas. På lördagskvällen var det folkhögskolornas kväll och flera unga män uppträdde med tal. En av dem var Carl-Ture Andersson från Hemdal på Västerön. Han hade gått i Hangöskolan och han var en duktig talare. På samma årsfest var också Birgit Aspelin från Närpes. Birgits föräldrar hade emigrerat till Amerika och Birgit växte upp och fostrades av sina två fastrar och en farbror i ett hem med evangelisk prägel. Då Birgit blev äldre tjänade hon som piga, först åt bönder, men senare hos prästen Daniel Still i Vasa. Hon var troget med i lutherska bönehusets verksamhet i Vasa. Detaljerna är ovissa, men årsfesten år 1949 var början på Carl-Tures och Birgits relation, som resulterade i giftermål 1951. Ännu en österbottnisk, evangelisk kvinna hade fått sin boplatz på Simskäla. Birgit och Carl-Ture Andersson bodde på Hemdal, dit det inte fanns någon väg, utan antingen tog man sig dit genom att gå genom skogen eller båtledes. De var alltså lite på sidan om resten av byn. Men Birgit engagerade sig också i den evangeliska verksamheten på Simskäla.¹⁹⁴ Erik Sundblom, som kom som lärare till Simskäla skola år 1944, hade startat söndagsskola i byn. Han stannade på Simskäla sju läsår och flyttade alltså därifrån 1951.¹⁹⁵ Birgit tog över söndagsskolan i Simskäla skola efter honom. Birgit var en engagerad söndagsskollärrinna som ordnade gediget program. Barnen hade häften, de lärde sig minnesverser och limmade in bilder. Birgit arrangerade också mordsdagsfest på skolan där söndagsskolbarnen fick uppträda med sång och Birgit spelade gitarr. Barnen tyckte inte alltid att det var så roligt att stiga upp och gå till skolan också på söndagarna, då de ju annars gick i skola sex dagar i veckan, men i Skrakvik stekte Gerda plättar på söndagsmorgnarna som uppmuntran.¹⁹⁶ Det var viktigt för kvinnorna att barnen fick kristen undervisning och söndagsskolan blev även ett stöd för kvinnorna i detta.

¹⁹³ Klemets 1998, 139–140; 142–143.

¹⁹⁴ Boström 2015, 103–104.

¹⁹⁵ Sundblom 1969, 61.

¹⁹⁶ Boström 2015, 104; Hos författaren. Hos författaren. Uppgifter av Siv Virtanen 2021.

3.3.3 Ernfrid Åkerholm

Efter Viktor Löfroths död 1946, hade Evangeliföreningen ingen predikant som var bosatt på Åland. Trots andra predikantbesök, kunde de ändå inte ersätta en fast boende ansvarsperson med ett helhetsansvar över verksamheten. Detta togs tag i från Evangeliföreningens håll och år 1955 flyttade Ernfrid Åkerholm med sin familj till Åland. Familjen bestod av hustrun Anni och barnen Alf, Marita, Kurt och Christer. Ernfrid Åkerholm hade varit anställd som resepredikant och strängbandsledare i Evangeliföreningen sedan år 1935.¹⁹⁷

Det var under 1910-talet som strängbandssången fick ingång i evangeliska kretsar i Österbotten. Under de följande decennierna grundades strängband i ett stort antal Evangeliska Ungas avdelningar runtom i Svenskfinland. I den finska delen av Evangeliföreningen fick strängbandsverksamheten dock inte något fotfäste. När Ernfrid Åkerholm anställdes i SLEF i mitten av 1930-talet var det framför allt för strängbandsverksamheten som han skulle arbeta. Han kallades strängbandsinstruktör och hans främsta uppgift var att resa runt i bygderna för att dels grunda strängband och för att inspirera strängbandssångarna i de olika avdelningarna. Nämnas kan att vid SLEF:s årsfest i Vasa år 1945 – det var den första årsfesten som firades utanför Helsingfors – uppträdde för första gången ett strängband vid en årsfest. Det förenade strängbandet som uppträdde i stadshusets festsal uppgick till omkring 250 personer. Strängbandsledarkurser i föreningens regi ordnades på olika håll och vid mitten av 1950-talet uppgick antalet strängbandsgrupper inom SLEF till ett femtiotal.¹⁹⁸

I strängbanden koncentrerade man sig på sånger med gott innehåll och få ackord så att de skulle vara lätta att spela. Man sjöng oftast enstämmigt. Det var inte frågan om avancerade musikaliska prestationer, utan strängbandssången var en inkluderande verksamhet, dit alla skulle känna sig välkomna. Instrument som användes i strängbanden var främst gitarr, men också violin och mandolin brukades.¹⁹⁹

Ernfrid Åkerholm hade tidigare bott i Vasa, men nu blev alltså Åland hans hemort. Han mottogs med öppna armar på Åland. Enny skrev en välkomstdikt till honom och

¹⁹⁷ Fredriksson 1982, 120.

¹⁹⁸ Åkerholm 1981, 26–27; Stenlund 2022, 166–173.

¹⁹⁹ Åkerholm 1981, 28–29.

familjen daterad den 1.7.1955.²⁰⁰ Som en direkt följd av Åkerholms flytt bildades Evangeliska Ungas Ålandskrets den 4.9.1955 i Mariehamn.²⁰¹ I årsberättelsen för år 1955 kan man läsa följande:

Ett särskilt bevis för att Herren är trofast och nådig och ännu har fridens tankar och icke ofärdens om vårt åländska folk, har vi fått däri att han under det gångna året sänt oss pred. E. Åkerholm till hjälp och ledare i Guds rikets arbete. Så har vårt evangeliska ungdomsarbete, som en lång tid legat nere åter upptagits. Den 4 sept. inbjöd han i samråd med kyrkoherde G. Oberg evangeli vänner till hemmet i Luthergården i Mariehamn... Då bildades en liten krets av ev. Unga med 30 medlemmar och därtill ha några fler tillkommit senare.²⁰²

Enny Holmberg var en av de 30 medlemmarna som skrevs in i Evangeliska Ungas Ålandskrets den dagen. Enny Holmbergs medlemskort är undertecknat av ordförande Ernfrid Åkerholm och sekreterare Agnes Nyman.²⁰³ Agnes Nyman bytte således sekreterarskapet i avdelningen i yttre skärgården mot samma syssla i den nybildade Ålandskretsen. Åkerholm reste mycket flitigt runt i de åländska byarna såväl på fasta Åland som i skärgården. Enligt hans annotationskalender besökte han Långersö i yttre skärgården en gång år 1955. Därefter finns inga uppgifter om att han skulle ha besökt yttre skärgården mera. Men Simskåla fick många besök av Åkerholm. Under åren 1955 – 1959 besökte han Simskåla 5–10 gånger per år. Han predikade på vanliga möten och deltog i symöten, syföreningsauktioner och ungdomsläger.²⁰⁴ Han hade också strängbandsövningar. Regelbunden strängbandsverksamhet med ledare var något nytt på Simskåla. Strängbandssång hade främst förekommit på lägren tidigare, men inte regelbundet. Strängbandsverksamheten gav möjlighet för alla som ville att uppträda tillsammans med andra på möten. De som deltog i strängbandsövningarna var Agnes, Irenes, Gerdas och Elvis döttrar. På mötena var också Birgit och Carl-Ture Andersson med och sjöng. Många spelade gitarr.²⁰⁵

²⁰⁰ På Björkskär. Dikt av Enny Holmberg 1.7.1955 ”Till predikanten E. Åkerholm med familj”.

²⁰¹ I SLEF:s arkiv. Ernfrid Åkerholms annotationskalender 1955.

²⁰² Hos författaren. Ev. Ungas Ålandskrets årsberättelse 1955.

²⁰³ På Björkskär. Enny Holmbergs medlemskort.

²⁰⁴ I SLEF:s arkiv. Åkerholms annotationskalender åren 1955–1959.

²⁰⁵ Hos författaren. Uppgifter av Linnéa Klemets 17.5.2021.

3.4 En egen missionär

Evangeliföreningen hade sedan år 1900 haft missionsarbete i Japan. Delningen på språklig grund år 1922 förändrade ingenting i det avseendet, utan SLEF och den finska systerföreningen Sley fortsatte att arbeta tillsammans i Japan. Aura och Ruben Lindgren blev SLEF:s missionärer.²⁰⁶ SLEF:s predikanter samlade in kollekt till Japanmissionen på japanmissionsfester, så även på Simskåla. Den tidigaste kopplingen mellan Japanmissionen och Simskåla är från december 1923, då inkomster till Japanmissionen redovisas.²⁰⁷ Paret Lindgren avslutade sin missionärstjänst år 1924, men den 20 juni 1928 besökte Ruben Lindgren Simskåla där han medverkade i en evangelii- och Japanmissionsfest.²⁰⁸ Japanmissionen hade således fotfäste även där. De följande årtiondena innebar såväl svårigheter som framgångar för Evangeliföreningens Japanmission. Av olika orsaker minskade SLEF:s engagemang i Japanmissionen med tiden och efter år 1960 hade SLEF ingen egen missionär i Japan. Däremot fanns inom SLEF en stark önskan att fortsätta och återuppliva missionsarbetet. Från Japan önskades prästvigda män som missionärer och då de missionärskandidater som SLEF hade att tillgå inte var sådana, avvisades de från japanskt håll.²⁰⁹ Inom SLEF började man tänka i banor av ett helt nytt missionsfält och då inbjudan till Kenya kom via Bibeltrogna vänners i Sverige missionär Martin Lundström var SLEF redo.²¹⁰ I Kenya fanns inga krav på prästutbildning och där fanns, förutom direkta evangelisations- och predikouppgifter, också behov av insatser inom bland annat sjukvård och utbildning.²¹¹ År 1963 inledde SLEF således missionsarbete i Kenya. De första missionärerna blev Gustav och Märta Norrback.²¹² Det nystartade missionsfältet blev en injektionsspruta i synnerhet för SLEF:s missionssyfoöreningar.²¹³

En som burit på en missionärskallelse sedan barnsben var Agnes Lundells dotter Linnéa. Redan i söndagsskolan i Simskåla kom missionärstankarna till henne första gången.²¹⁴ Linnéa gick i Evangeliska folkhögskolan i Vasa läsåret 1957–1958.²¹⁵

²⁰⁶ Jern 2019, 42, 46.

²⁰⁷ Sändebudet 3/1.2.1924, Till Japanmissionen i december.

²⁰⁸ Jern 2019, 46; Ungdomsvännen 5/1.5.1928, Evangelii- och Jap.missionsfester.

²⁰⁹ Jern 2019, 45–51.

²¹⁰ Jern 2019, 73–77.

²¹¹ Jern 2019, 88.

²¹² Norrback 1998, 71.

²¹³ Jern 2019, 82–85, 137–138.

²¹⁴ Klemets 1994, 15.

²¹⁵ Kronlund 1976, 86.

Senare utbildade hon sig till hjälpsköterska i Vasa. Hon lärde känna Sven Klemets från Vörå och de gifte sig 1963.²¹⁶ Också Sven hade sedan flera år tillbaka burit på en missionärskallelse och han hade varit en av dem som diskuterats som eventuell missionär i Japan. Men dörren till Japan var stängd, medan Kenya-dörren öppnades. Det andra pionjärparet på SLEF:s nystartade missionsfält blev således Linnéa och Sven Klemets som reste till Kenya år 1964.²¹⁷ Än en gång påverkade det som skedde på ett övergripande plan i SLEF även Simskåla, denna gång på ett väldigt konkret sätt.

På Simskåla hade man redan länge arbetat för missionen. Nu fick man en egen missionär från bygden. På Simskåla hade det funnits många sjömän. Den kontakten till ”stora världen” hade man haft länge. Det kan nämnas att Evangeliska Ungas avdelning i Vårdö hade uppmanat bygdens folk att skriva brev till sjömän. Det var den vägen Anni Karlsson, senare Anni Blomqvist, fick upp ögonen för Valter Blomqvist som hon alltså sedermera gifte sig med.²¹⁸ Det var inte alltså inte främmande för Simskälaborna med kontakter till makar, fäder och bröder på långfarter världen över. Men att Evangeliföreningens missionsarbete, som redan länge understötts i bygden, fick en så personlig koppling till Simskåla, det var något helt annat. Nu var det frågan om att en Simskålaflicka som kvinnorna sett växa upp, leka med andra barn, gå i söndagsskola, sjunga i strängbandet och vara på läger, en flicka som inte nämnvärt skiljde sig från de andra flickorna i byn, som nu reste ut som missionär till Afrika. För Agnes Lundell var detta omvälvande. Hennes dotter skulle resa ut till Afrika, där man talade andra språk, där det fanns många sjukdomar och outvecklad sjukvård. Dessutom var missionsfältet nytt och okänt för Evangeliföreningens missionsvänner. Hon uttryckte sin oro inför utresan i brev till Svens mor Ingrid.²¹⁹ Men samtidigt skulle denna personliga närkontakt till missionsfältet ge en helt ny dimension till missionsengagemanget för kvinnorna i byn. Missionsarbetet blev deras eget och att understöda det blev en viktig ansvarsuppgift.

²¹⁶ Klemets 1994, 15–17.

²¹⁷ Jern 2019, 75.

²¹⁸ Blomqvist 1966, 59.

²¹⁹ Hos Linnéa Klemets. Brev från Agnes Lundell till Ingrid Klemets 9.2.1964.

Linnéa höll kontakt brevlades med sin hembygd.²²⁰ Hon berättade om livet på missionsfältet. Hon berättade om hur missionärernas liv såg ut i helg och vardag och vilka problem de kunde möta. Hon skickade också fotografier såväl på familjen som på miljön.²²¹ De här breven var viktiga för att kvinnorna skulle få en inblick i missionslivet och lättare kunna leva sig in i det. Detta stärkte deras engagemang och vilja att arbeta för missionen på olika sätt.

3.5 Nytt vin i gamla läglar

Slutet av denna studies undersökningsperiod präglades av kontinuitet, som av allt att döma upplevdes meningsfull, men det kom också tillskott i skaran av evangeliska kvinnor, vilket samtidigt säkrade kontinuiteten. Vi ska i föreliggande avsnitt undersöka detta.

3.5.1 Att stiga in i ett etablerat sammanhang

Linnéa Lundells och Sven Klemets giftermål kom inte bara att få betydelse för missionsengagemanget på Simskåla. På Linnéas och Svens bröllop i Vörå, träffades Linnéas storebror Henry och Svens storasyster Rut. Ett år senare stod bröllopet mellan Rut och Henry där samma familjer förenades. Rut flyttade till Mellangårds som den femte i raden av österbottniska, evangeliska kvinnor på Simskåla och blev Agnes och Eljer Lundells sonhustru. Den första tiden bodde de under samma tak, innan Agnes och Eljer byggde ett nytt hus åt sig i närheten. I varsin granngård fanns Irene och Elvi och några kilometer bort Gerda och Birgit. Rut kände sig välkomnad av dem alla och de hjälpte henne att lära sig och anpassa sig till livet på Simskåla, med den begränsade kontakten till omvärlden och nya lärdomar, till exempel i fråga om fiske.²²² Rut, liksom de övriga österbottniska kvinnorna, hade deltagit i evangelisk verksamhet sedan barnsben. Hon hade sjungit i strängband, varit söndagsskollärare och gått i Hangöskolan. Hon hade under somrarna deltagit i evangelifester och läger på olika orter i Österbotten och däremellan aktivt tagit del av den egna församlingens gudstjänstgemenskap. Sionsharpan var en bekant och kär sångbok. Detta stämde väl överens med de övriga

²²⁰ Hos Linnéa Klemets. Brev från Linnéa Klemets till Agnes Lundell 2.6.1964 och 4.6.1964; Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 5.7.1964 där hon nämner att hon fått brev av Linnéa.

²²¹ På Björkskär. Brev från Linnéa Klemets till Enny Holmberg 6.7.1964 och 7.5.1965.

²²² Boström 2015, 105.

österbottniska kvinnornas bakgrund.²²³ Det var också för henne den evangeliska verksamheten på Simskäla som utgjorde det bekanta och vana i en annars främmande miljö med nya människor.

Rut kom till Simskäla under det sista årtiondet av denna studies undersökningsperiod och den största brevsamlingen jag har haft tillgång till är alltså de brev Rut skrev till barndomshemmet i Vörå. Jag har inte haft tillgång till annat än enstaka brev från två av de övriga österbottniska kvinnorna, varför denna brevsamling är av intresse. Det är sannolikt att Ruts erfarenheter i någon mån påminner om de övriga österbottniska kvinnornas. Ruts brev handlar främst om vardagslivet innehållande till exempel fiske, djurskötsel, väderförhållanden och barnens utveckling (sönerna Mikael född 1965 och Magnus född 1967), men även den evangeliska verksamheten skymtar fram i någon mån.²²⁴ Däremot kan konstateras att de verksamhetsformer som framkommer i breven är desamma som tidigare nämnts i denna studie, nämligen predikantbesök, oppsättor, söndagsskola och auktioner/basarer. Kontakten till det nya missionsfältet är visserligen ny för Rut och de övriga kvinnorna, men har också tidigare nämnts här. Sett ur den synvinkeln bidrar dessa brev inte med något nytt. Men eftersom breven ger ett inifrånperspektiv finns ändå skäl att i någon mån analysera dem och samtidigt sammanfatta hur den evangeliska verksamheten såg ut i slutet av undersökningsperioden.

Det kan konstateras att predikantbesöken som var etablerade redan vid denna undersökningsperiods början, fortsättningsvis fungerade enligt det inarbetade mönstret med evangelifester och missionsfester sommartid och resten av året enligt predikanternas uppgjorda scheman.²²⁵ Gårdarna inhyste sina predikanter och Rut, som hade övertagit värdinneskapet vid Mellangårds, fick helt enkelt också överta uppgiften att inhysa predikanter. Det verkar dock inte ha varit något som hon ifrågasatte, utan ett system som hon helt naturligt gick in i, även om det givetvis innebar extra arbete exempelvis med att elda i rummet där predikanten skulle sova, städa, bjuda på mat och baka till möten och hon ibland kunde bli trött av det.²²⁶ Men hon värdesatte mötena högt och

²²³ Lundell 2005, 118.

²²⁴ Skogsjö 2001, 354.

²²⁵ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 13.6.1971 och 15.8.1971.

²²⁶ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 19.4.1966; Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 5.5.1969 och 8.12.1972.

var också glad de få gånger hon kunde vara med på något möte även utanför Simskåla.²²⁷ Detta känns igen från det som kvinnorna i yttre skärgården uttryckt i sina brev ungefär 30 år tidigare. Predikanter som Rut nämner att bodde vid Mellangårds var Fredrik Forsén, Ernfrid Åkerholm och Henry Andersson.²²⁸ Hon nämner att Börje Fagerström bodde vid Hemdals, alltså hos Birgit och Carl-Ture Andersson.²²⁹ Hon skriver också att Johannes Kronlund skulle hälsa på vid Hemdals och sina ”Jeppo-bekanta”.²³⁰ De österbottniska predikanterna kunde vara goda vänner till kvinnorna från tidigare och hur som helst innebar deras besök en fläkt från kvinnornas hemtrakter. Även de som kom från södra Finland kunde vara bekanta för kvinnorna från tidigare, eftersom predikanterna reste i hela Svenskfinland.²³¹ Bror-Erik Wikström hade gått i folkhögskola med Gerdas dotter Siv och därför bodde han alltid hos Gerda.²³² Predikantbesöken var således betydelsefulla för kvinnorna på flera sätt. De fick höra Guds ord predikas, vilket var det som kvinnorna kanske värderade högst. De fick samlas med andra kring Guds ord. Besöken hade en viktig gemenskapsbärande uppgift. Predikantbesöken innebar också en kontaktlänk till omvärlden och nya kontakter skapades. Predikanterna bodde i hemmen, de samtalande med husfolket och ibland kunde de också delta i gårdens arbete.²³³ Även de som inte var nära bekanta från tidigare kunde på det sättet bli vänner till husfolket.

En stor skillnad mellan Österbotten och Simskåla var förbindelserna och då var ju ändå förbindelserna till Simskåla bättre än till yttre skärgården. Men även på Simskåla kunde vädret vara en faktor att ta hänsyn till då det gällde huruvida möten kunde ordnas.²³⁴ Vintertid hände det att predikanterna kom med bil över isen.²³⁵ Tjocka isar möjliggjorde även för de boende i yttre skärgården att komma på möte vintertid och

²²⁷ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Gunhild Westberg 4.6.1968; Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 5.5.1969, 22.2.1970, 31.5.1970 och 13.6.1971.

²²⁸ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 14.11.1965 och 19.4.1966; Andersson 1970, 64–66.

²²⁹ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 15.8.1971.

²³⁰ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 7.7.1967.

²³¹ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 19.4.1966.

²³² Boström 2015, 109.

²³³ Andersson 1970, 64–66; Lillsjö 2005, 20–21; Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 20.3.1965.

²³⁴ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 19.4.1966.

²³⁵ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 20.3.1965; Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 22.2.1970.

Rut nämner år 1965 att folk från Viggskär kom till Simskäla på möte. Det visar att det ännu vid denna tid fanns ett intresse i yttre skärgården för evangelisk verksamhet.²³⁶

Något särskilt var det ändå då byns egna missionärer Linnéa och Sven Klemets kom till Simskäla. Hos Mellangårds var det betydelsefullt inte bara för att Linnéa kom därifrån, utan även för att Sven var Ruts bror. På det sättet kunde även Rut känna att familjen Klemets var hennes missionärer, även om hon kommit till Simskäla efter att Linnéa flyttat därifrån. Familjen Klemets första besök på Simskäla efter att de blivit missionärer betydde mycket för inblicken i missionärlivet. Mötesdeltagarna fick se bilder från missionsfältet och det fanns ett intresse att ta del av hur livet tedde sig i Afrika. Om Afrika från början hade uppfattats som en okänd och skrämmande verklighet, blev allt mera greppbart och vardagsnära genom dessa besök. Besöken blev samtidigt en injektionsspruta för missionsengagemanget på Simskäla.²³⁷

Denna studie behandlar kvinnorna som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskäla. Eftersom alla österbottniska kvinnor i studien var gifta, finns även skäl att i sammanhanget säga något om deras män. Gerda blev änka tidigt, men de övriga fick alla långa äktenskap. Den enda av männen som var direkt engagerad i den evangeliska verksamheten var Birgits man Carl-Ture. Som redan nämndes hade han gått i Hangöskolan och var en duktig talare även om han aldrig var predikant. Rut nämner vid ett tillfälle att han höll inledning vid ett möte.²³⁸ Han var också ordförande i Simskäla-avdelningen vid tiden då Rut kom till Simskäla.²³⁹ Det har också redan nämnts att han sjöng i strängbandet och var mäklare vid auktioner. De övriga männen var inte engagerade i verksamheten. Däremot var det ofta männens uppgift att hämta predikanterna med båt.²⁴⁰ Båtkörande verkar generellt ha varit en manssyssla, även om kvinnorna i yttre skärgården också behärskade konsten.²⁴¹ Ruts man Henry var inte så förtjust i att hämta predikanter och de andra männen var inte heller alltid så glada över predikantbesöken. Irenes man Nestor lär ha sagt att predikanterna kom och äggade skrakholkarna då de bar upp kollekt. Elvis man Vicke led

²³⁶ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 20.3.1965.

²³⁷ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 28.7.1968.

²³⁸ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 28.7.1968.

²³⁹ Boström 2015, 106.

²⁴⁰ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 5.5.1969; Andersson 1970, 64–66; Lillsjö 2005, 20–21.

²⁴¹ Lundell 2005, 119.

av svartsjuka och tyckte inte heller om predikanternas besök. Predikant Artur Liljestrand utgjorde i sammanhanget ett undantag. Han var Östergårds predikant och det berättas om då Liljestrand, som var skallig, knöt näsduken på huvudet och gick med Vicke upp på Högberg, ett berg ovanför Östergårds. Vicke frågade Liljestrand om han skulle slippa gå till skolan på möte om han gav en riktigt ordentlig kollekt och Liljestrand försäkrade att det gick bra.²⁴² Trots ett visst missnöje från männens sida, fortsatte kvinnorna att inhysa predikanterna i sina hem, helt enkelt eftersom denna verksamhet var så viktig för kvinnorna att det uppvägde männens missnöje.

Den verksamhetsform som var kvinnornas egen var oppsättorna, som Rut kallade symöten. Hon skrev flera gånger i sina brev om att hon skulle ha symöte eller att hon hade varit på symöte, vilket visar att även detta var en verksamhetsform som det bara var för Rut att stiga in i, såväl som deltagare som värdinna.²⁴³ Agnes Lundell och Elvi Karlsson var särskilt måna om oppsättorna. Rut nämnde ofta i sina brev att det skulle vara symöte hos farmor, alltså hos Agnes Lundell. Agnes dotter Linnéa Klemets uttryckte samma sak. Också Elvi kom ofta och sa att hon tänkt ha symöte.²⁴⁴ Rut började läsa kristna romaner på oppsättorna och införde på det sättet lite nya impulser till verksamheten.²⁴⁵ Oppsättorna var en verksamhetsform som av allt att döma var viktig för kvinnorna att upprätthålla. Troligt är att det blev extra viktigt sedan Linnéa reste ut som missionär, då insamlingsmålet kom nära hjärtat. Oppsättorna var också högtids- och gemenskapsstunder och ett andningshål för kvinnorna i den annars arbetsfyllda vardagen.²⁴⁶

Rut fick även stiga in i uppgiften som söndagsskollärare, vilket hon också hade varit i Vörå. Ibland skrev Rut i breven att hon hållit söndagsskola, medan man ibland får intrycket av att det var någon annan som höll den.²⁴⁷ Birgit Andersson torde ännu i någon mån ha hållit söndagsskola vid den här tiden och ibland hoppade Elvis dotter Ann-Mari Karlsson in som söndagsskollärare.²⁴⁸ Söndagsskolan var åtminstone vid

²⁴² Boström 2015, 101, 106.

²⁴³ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 14.11.1965 och 21.3.1966; brev till frk Linnéa Klemets 12.3.1969 och 29.12.1970.

²⁴⁴ Lundell 1998, 133; Boström 2015, 105.

²⁴⁵ Bostöm 2015, 105.

²⁴⁶ Lundell 2005, 119.

²⁴⁷ Hos författaren. T.ex. brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 22.2.1970.

²⁴⁸ Hos författaren. Uppgifter av Ann-Mari Aller 15.6.2021 och av Rut Lundell 16.6.2021.

den här tiden inte regelbunden, utan verkar ha hållits då tid och krafter fanns, men var ändå så pass organiserad att det exempelvis ordnades söndagsskolavslutning.²⁴⁹

Rut hann även uppleva ett par folkhögskolläger innan de upphörde. År 1964 var lägret på Vårdö och Rut var mycket glad att hon hade möjlighet att delta. Det var troligen hennes första erfarenhet av evangelisk verksamhet i den nya hemtrakten. ”Stämningen var god och jag trivdes bra”, skrev hon i ett brev. Även hennes svärmor Agnes Lundell kunde delta.²⁵⁰ Det året kunde de vara med enbart som deltagare. Men Rut var också med om ett läger på Simskåla och då gällde det att ta praktiskt ansvar. Rut såg ändå mycket fram emot lägret.²⁵¹

Vi samlades på skolan, Elvi, Gerda, Agnes och jag. Vi delade upp matlagningen så att vi parvis ansvarade för varsin halv dag. Också andra kvinnor i byn hjälpte till. Skolans kök var inte så bekvämt, så jag lagade maten hemma och tog den dit.²⁵²

På Simskåla blev kyrkobesöken avsevärt färre än vad de varit i Österbotten, men gudstjänsten var viktig och precis som för de andra kvinnorna, blev därför radiogudstjänsterna en del av söndagsrutinerna.²⁵³ Senare blev även TV-gudstjänster möjliga att ta del av.²⁵⁴ Också de evangeliska tidningarna och övriga evangeliska publikationer blev särskilt viktiga då möjligheterna till kyrkobesök var begränsade.²⁵⁵

Av Ruts brev framkommer att prästen i Vårdö ibland kom till Simskåla och höll gudstjänster i Simskåla skola. Rut uppskattade det och skulle gärna oftare ha besökt kyrkan.²⁵⁶ Ruts glädje de gånger hon faktiskt kunde komma till kyrkan känns igen från kvinnorna i yttre skärgården som uttryckte samma sak. ”Kyrkan är alltid kyrkan ändå”, som Rut uttryckte det.²⁵⁷ En kyrk- eller bönehusfärd kunde gå till så att de åkte båt till

²⁴⁹ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets långfredagen 1967; Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 13.6.1971.

²⁵⁰ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 3.8.1964.

²⁵¹ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 26.7.1966.

²⁵² Boström 2015, 106.

²⁵³ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 12.7.1964 och 12.2.1967; brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 11.10.1970 och 26.3.1972.

²⁵⁴ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 26.12.1969.

²⁵⁵ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 29.12.1967.

²⁵⁶ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 26.7.1965 och 26.7.1966; brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 13.6.1971 och 26.12.1971.

²⁵⁷ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 3.8.1964.

Sandö, varifrån de antingen fick åka med någon bekant eller med förbeställd taxi.²⁵⁸ Det säger sig självt att såväl väderlek som logistik behövde stämma för att det skulle fungera. Vid kyrk- och bönehusresor lärde Rut känna till exempel predikant Viktor Löfroths son Nathanael Löfroth och hans hustru Berit som kom från Purmo i Österbotten samt Elisabeth och Karl Sjölund. Elisabeth kom från Kronoby. Båda dessa familjer var engagerade i den evangeliska verksamheten på Vårdö.²⁵⁹ Dessutom bodde en av Ruts goda vänner från året i Hangöskolan, Signe Enqvist, på en annan ö i Vårdö skärgård, nämligen Ledsöra och henne kunde hon också träffa på evangeliska möten på Vårdö.²⁶⁰

Då Rut kom till Simskäla var Carl-Ture Andersson ordförande i avdelningen. Rut blev tillfrågad om att efterträda honom. Hon ville inte det och Elvi blev i stället ordförande. Däremot tog Rut över kassörskapet efter Irene.²⁶¹ Kvinnorna hade således också ett organisatoriskt ansvar.

3.5.2 Stärkande sammanslagning

År 1972 inleddes färjetrafiken mellan Sandö och Simskäla. Detta innebar en stor förändring för Simskäla-bygden som påverkade livet på flera sätt. Nu kunde man ta sig till och från Simskäla med bil. Färjan gick flera turer per dag och det blev avsevärt lättare att ha kontakt till resten av Vårdö. Ett resultat av detta blev att Simskäla skola stängdes, eftersom det nu blev möjligt för skolbarnen från Simskäla att gå i Vårdö skola. Det betydde också att Simskäla skola inte längre var uppvärmd året om och därför blev det vanligare att predikantmöten började hållas i hemmen, i synnerhet vintertid.²⁶² Vidare blev det betydligt lättare att ta sig till kyrkan och bönehuset och även i övrigt att vidga kontaktnätet. Julen 1972 skrev Rut Lundell:

Vi har firat så bra jul här i år... har fått vara med om både julotta och julfest, det är förresten första året sen jag kom hit, som det har hänt.²⁶³

²⁵⁸ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 3.8.1964 och 20.6.1965.

²⁵⁹ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Gunhild Westberg 4.6.1968.

²⁶⁰ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets 3.8.1964.

²⁶¹ Boström 2015, 106.

²⁶² Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets 8.12.1972.

²⁶³ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets julen 1972.

Tack vare de förbättrade förbindelserna blev Simskäla en mer integrerad del av Vårdö. I Evangeliska Ungas Ålandskrets protokoll från den 28.5.1972 föreslogs att Simskäla och Vårdö-avdelningarna skulle slås ihop.

Detta förfaringssätt skulle kunna lätta på det tryck som de två Vårdöfamiljerna känner inför vården av bönehuset.²⁶⁴

Möjligheten till tätare kontakter mellan fasta Vårdö och Simskäla upplevdes positivt från båda hållen. Man beslöt att slå ihop Evangeliska Ungas avdelning på Simskäla med avdelningen i Vårdö, vilket innebar en förstärkning i båda led och verkade ge ny inspiration till verksamheten.²⁶⁵

²⁶⁴ Hos författaren. Protokoll från Ev. Ungas Ålandskrets styrelsemöte 28.5.1972.

²⁶⁵ Hos författaren. Brev från Rut Lundell till frk Linnéa Klemets, odaterat, men av innehållet att döma skrivet 2/1973.

4 Kvinnornas kapital på det evangeliska fältet

Syftet med denna avhandling har varit att undersöka kvinnornas roll som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskåla under åren 1930–1972. I detta kapitel försöker jag sammanfattningsvis besvara de fyra forskningsfrågorna som presenterades i början.

- 1) Vilken var den evangeliska rörelsens ställning i den åländska kontext där de evangeliska kvinnorna var verksamma?

Den evangeliska rörelsen hade en relativt stark ställning i den bygd där de undersökta kvinnorna var verksamma. På Vårdö fanns det enda evangeliska bönehuset på Åland. Att bönehuset byggdes där, gjorde att den evangeliska rörelsen fick en konkret etablering i Vårdö-bygden. Den evangeliska rörelsen hade stöd från de präster som var verksamma där, vilket ytterligare stärkte rörelsens ställning i bygden. Det var de facto församlingens präst som tog initiativ till att en Evangeliska Ungas avdelning i Vårdö bildades. Det fanns alltså inget motsatsförhållande mellan församlingens verksamhet och den evangeliska rörelsens verksamhet, utan de förstärkte varandra. Om man ser till den evangeliska rörelsens ställning på Simskåla och i dess yttre skärgård kan konstateras att rörelsen även här var etablerad. Sålunda nämner exempelvis Anni Blomqvist rörelsens verksamhet som en bland annan verksamhet i bygden, trots att hon själv inte var en aktiv upprätthållare av denna verksamhet. Men predikantbesök, evangelifester, sång ur Sionsharpan och läsning av evangeliska publikationer hörde till livet på Simskåla. Att Evangeliska Ungas avdelningar sedan bildades både på Simskåla och i yttre skärgården var en naturlig följd av den starka etablering som redan fanns i bygden.

- 2) Vilka var de kvinnor som jag undersöker och vilken var deras relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet och till den evangeliska rörelsen på Simskåla i synnerhet?

Kvinnorna som har ingått i denna undersökning kan delas in i grupper på basis av olika kriterier. För det första kan man se till uppväxtort. Då får man indelningen åländska respektive österbottniska kvinnor. I viss mån är det, i analysen av kvin-

nornas relation till den evangeliska rörelsen, meningsfullt att använda sig av grupperingen åländska respektive österbottniska kvinnor, men vartefter de österbottniska kvinnorna integreras i verksamheten på Simskåla, minskar ändamålsenligheten. Ett annat sätt att dela in kvinnorna är att basera indelningen på boningsort, det vill säga kvinnorna i yttre skärgården respektive kvinnorna på Simskåla. Denna indelning fyller dock minimal funktion vad gäller analysen av kvinnornas relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet. Ofta går det att se på kvinnorna som en enhetlig grupp och i vissa fall framträder individuella skillnader. I analysen växlar jag mellan dessa indelningar.

Tre av de åländska kvinnorna gick i Evangeliska folkhögskolan och fick därigenom ett personligt kontaktnät till det vidare evangeliska fältet. Det är rimligt att anta att året i folkhögskolan stärkte deras samhörighet med den evangeliska rörelsen och därmed även deras evangeliska identitet. Av rektor Johannes Kronlunds brev till Enny Holmberg, där hon uppmanades att skriva i *Ungdomsvännen*, märktes att hon åtnjöt förtroende även i ett större sammanhang. Likaså visas detta av att Enny Holmbergs, Agnes Nymans och Agnes Lundells dikter blev publicerade i *Ungdomsvännen* och tre av dikterna även tonsattes för sånghäftena *Sjunga vill jag*. Man kan anta att det var betydelsefullt för kvinnorna själva att få sina alster publicerade även om det aldrig var i sådan utsträckning att de blev några kända namn inom den evangeliska rörelsen. Det stärkte ändå deras band till och delaktighet i rörelsen. I sammanhanget kan hänvisas till Bourdieu:

Man kan bara förstå innebörden i dessa successiva positioner – att bli publicerad i en viss tidskrift eller av en viss förläggare, ingå i en viss grupp och så vidare – utifrån fältets struktur, det vill säga genom ett relationellt synsätt.²⁶⁶

De österbottniska kvinnorna kom från tre olika orter: Jeppo, Närpes och Vörå. Samtliga orter var präglade av den evangeliska rörelsen. I Jeppo verkade under en tid Evangeliska folkhögskolan i Österbotten. Där fanns också ett evangeliskt bönehus. I Närpes fanns många evangeliska bönehus och där verkade Runar Finskas som präst under åren 1937–1941. Runar Finskas blev senare rektor för Evangeliska folkhögskolan i Hangö. I Vörå fanns också flera evangeliska bönehus. Där hade evengelifester firats regelbundet sedan början av 1880-talet och sedan början av

²⁶⁶ Bourdieu 1995, 66.

1900-talet hade det i församlingen funnits präster med stark anknytning till Evangeliföreningen. De österbottniska kvinnor som kom till Simskåla hade samtliga varit aktiva i den evangeliska verksamheten på sin tidigare hemort och hade därigenom ett fast band till den evangeliska rörelsen på annan ort än Simskåla. De hade därigenom ett kontaktnät inom den evangeliska rörelsen även utanför Simskåla. Av de österbottniska kvinnorna hade alla utom Gerda gått i någon av de evangeliska folkhögskolorna, men som uppvuxen i Jeppo, är det troligt att även Gerda kom i kontakt med elever från folkhögskolan. Genom folkhögskolorna lärde kvinnorna känna människor från olika delar av landet och därmed stärktes relationen till det evangeliska fältet i vidare mening. Då Evangeliföreningen började ordna missionsläger i Jeppo, hade visserligen de för denna studie aktuella Jeppo-kvinnorna flyttat därifrån, men man kan ändå anta att det faktum att det var just i deras födelsebygd som detta läger började ordnas, stärkte deras relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet och till dess missionsarbete i synnerhet.²⁶⁷

Då folkhögskollägren med ledare från Evangeliska folkhögskolan i Hangö började ordnas på Simskåla år 1948 skapades särskilda kontakter dit och relationen till Evangeliföreningen i allmänhet stärktes för samtliga kvinnor i undersökningen. Detta gällde i synnerhet för de av kvinnorna som bodde på huvudön Simskåla under alla år dessa läger anordnades och som därmed engagerade sig mycket i dem. De kvinnorna var Agnes Lundell samt Irene, Gerda och Elvi Karlsson, men också Birgit Andersson bodde under största delen av tiden på Simskåla. Flera av dessa kvinnors barn blev senare elever i någon av de evangeliska folkhögskolorna, varpå en ny generation knöt kontakter till det vidare evangeliska fältet och kvinnornas relation till detsamma stärktes ytterligare.

Däremot utgjorde kvinnornas geografiska läge ett hinder för att i någon större utsträckning delta i exempelvis årsfester eller andra större sammankomster på fastlandet. Den som mest verkar ha deltagit i en sådan verksamhet utanför Åland var Agnes Lundell. Det som i vardagen i huvudsak förband kvinnorna med den evangeliska rörelsen i allmänhet var kontakten till de besökande predikanterna samt läsandet av de evangeliska publikationerna. Även om anhängarna av den evangeliska rörelsen var geografiskt utspridda i Svenskfinland läste de ändå samma

²⁶⁷ Till Missionslägret i Jeppo se Evangelium – Guds kraft 2016. SLEF-Media. Vasa.

tidskrifter och fick besök av samma predikanter, vilket skapade en samhörighet och en stärkt evangelisk identitet. Predikanten och strängbandsledaren Ernfrid Åkerholm flyttade till Åland år 1955. Han hade redan flera år varit anställd i Evangeliföreningen och var ett etablerat namn inom rörelsen. Hans flytt till Åland stärkte därför sannolikt bandet till takorganisationen för kvinnorna i undersökningen. En omständighet som även kan nämnas i detta sammanhang är Jenny Mattssons giftermål med Gustav Oberg, som under 1940-talet var kyrkoherde i Föglö församling på Åland. Gustav Oberg hade tidigare varit anställd av Evangeliföreningen och var även han ett känt namn i de evangeliska kretsarna. Vid tidpunkten för giftermålet var han pensionär och i och med giftermålet flyttade Jenny Mattsson från Folmskär och hamnade därmed utanför denna studies område. Trots detta kan man anta att giftermålet var en omständighet som åtminstone i någon mån stärkte även de kvarvarande åländska kvinnornas relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet.

Något som förstärkte i synnerhet Agnes Lundells relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet var att hennes dotter och måg, Linnéa och Sven Klemets, anställdes som missionärer i Evangeliföreningen. Det skapade ett personligt band till takorganisationen som inte funnits tidigare. Då Linnéa Klemets även var väl känd bland de övriga kvinnorna i undersökningen, stärkte den nära bekantskapen med henne även deras relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet. De hade alla, mer eller mindre, bidragit till att forma en missionär. Linnéa Klemets blev en länk mellan kvinnorna och takorganisationen och även en länk till organisationens missionsfält i Kenya. Relationen stärkte delaktigheten och den egna känslan av betydelse i den evangeliska rörelsen i allmänhet. Eftersom Sven Klemets var Rut Lundells bror, gällde detta även henne.

Sammanfattningsvis kan sägas att trots begränsade kontakter till och begränsat inflytande i den evangeliska rörelsen i allmänhet, hade kvinnorna en stark evangelisk identitet. De hörde inte hemma bara i den lokala evangeliska gemenskapen, utan i hela den evangeliska trosgemenskapen. Relationen var snarare av identitets- och samhörighetsmässig art, än av bärande art.

Vilken var då kvinnornas relation till den evangeliska rörelsen på Simskåla i synnerhet? För de åländska kvinnornas del var den relationen synnerligen intim.

Från att under uppväxten ha integrerats i den evangeliska verksamheten på orten intog de så småningom själva en aktiv roll i densamma. Vad gäller de österbottniska kvinnorna integrerades de omedelbart i den evangeliska rörelsen på Simskåla och även de fick en mycket aktiv roll där. Man kan till och med säga att den evangeliska rörelsen på Simskåla utgjordes av alla dessa kvinnor, även om de inte var ensamma om att utgöra den. Men något *vi-de-förhållande* mellan kvinnorna och den evangeliska rörelsen på Simskåla verkar aldrig ha funnits. Vissa hade mer framträdande positioner än andra, vissa var mera drivande än andra och de hade olika styrkor och tyngdpunktsområden, men det står bortom allt tvivel att dessa kvinnor bar och upprätthöll verksamheten i sina respektive avdelningar. Relationen var i allra högsta grad av bärande art.

- 3) Vilket var det symboliska, ekonomiska, kulturella och sociala kapital som gjorde det möjligt för dessa kvinnor att agera på det evangeliska fältet?

I det följande övergår jag till att analysera kvinnornas roll enligt den bourdieuska modellen. I analysen av vilket kapital som gjorde det möjligt för kvinnorna att agera på det evangeliska fältet kan först konstateras att de olika typerna av kapital intimt hänger samman och att det sker en ständig växelverkan mellan dem och mellan kapitalet och aktörskapet. Detta bekräftar Bourdieus relationella synsätt. I synnerhet är det symboliska kapitalet inbakat i de övriga typerna av kapital. Det beror på att det symboliska kapitalet egentligen inte är en egen typ av kapital, utan det innebär det av de övriga kapitalen som ges betydelse i ett visst sammanhang. I analysen kommer jag i huvudsak att fokusera på ett kapital åt gången, även om det symboliska kapitalet till största delen vävs in kontinuerligt.

Jag inleder med det *kulturella kapitalet*. Det kulturella kapitalet i detta sammanhang utgörs av den idétradition som förmedlats i den evangeliska rörelsen och som kan benämnas den evangeliska trossynen. Detta kulturella kapital tillägnade sig kvinnorna via predikanter och genom läsning av litteratur som tillhandahölls av Evangeliföreningens förlag, genom Sionsharpans sånger och för en del av dem genom ett år i en av de evangeliska folkhögskolorna. En del av kvinnorna hade tillägnat sig det kulturella kapitalet också via föräldrarna i hemmet, men det är oklart i vilken mån det gällde dem alla. De österbottniska kvinnorna hade alla liknande bakgrund. De hade deltagit i det lokala bönehusets och hemförsamlingens (som i alla aktuella kvinnors fall var

evangeliskt präglade) verksamhet sedan barnsben och därmed byggt upp ett kulturellt och socialt kapital som samtidigt utgjorde ett symboliskt kapital. Det kulturella kapitalet upprätthölls genom undersökningsperiodens gång för samtliga kvinnor genom att de fortsatte att delta i evangelisk verksamhet där de åhörde predikningar, sjöng sånger ur Sionsharpan och läste Bibeln, sådan andaktslitteratur som såldes av de evangeliska kolportörerna och predikanterna samt evangeliska publikationer. Rosenius hade för flera av kvinnorna en särskilt stor betydelse.

Kvinnorna omsatte sitt kulturella kapital på olika sätt. För det första omsatte de det kulturella kapitalet i skrift. I breven som de åländska kvinnorna skrev till varandra tröstade och uppmuntrade de varandra med just det kulturella kapital de tillägnat sig. Stora delar av breven utgjordes av insikter om sin egen synd, tacksamhet över Kristi fullbordade frälsningsverk och tröstande och uppmuntrande ord till varandra i tider av syndanöd och prövningar. Breven harmonierade såväl till språk som innehåll med den evangeliska trossynen. Några av kvinnorna skrev även dikter. Många av dikterna kom aldrig längre än till skrivbordslådan, medan flera användes i tidningen Lilla Basunen och ytterligare några publicerades i evangeliska publikationer. Även dikterna passade väl in i den språkliga och teologiska form som var gångbar och som krävdes för att kunna publiceras. Bourdieu menar att ”språket spelar en grundläggande roll i den religiösa habitus” och det är tydligt att kvinnorna inte bara behärskade, utan till fullo hade integrerat detta religiösa språk.²⁶⁸ Flera av kvinnorna omsatte vidare sitt kulturella kapital i funktionen som söndagsskollärare och även i sin roll som mammor. Det kulturella kapitalet utgjorde ett symboliskt kapital för kvinnorna som de var måna om att ge vidare till kommande generationer och genom att de omsatte sitt kulturella kapital ökade också deras symboliska kapital vilket möjliggjorde vidare aktörskap.

Jag går vidare till att analysera vilket *socialt kapital* kvinnorna hade och som gjorde det möjligt för dem att agera på det evangeliska fältet. I yttre skärgården var det sociala kapitalet vid undersökningstidens början sett ur ett större perspektiv visserligen litet, men med tanke på de yttre förhållandena måste det ändå betraktas som relativt stort. Trots de begränsade förbindelserna, bodde på de olika öarna människor som gärna deltog i predikantmöten och medlemsmöten och också var värdar för desamma. Det fanns människor som gärna ville sjunga Sionsharpans sånger. Det fanns också så

²⁶⁸ Bourdieu 1995, 173.

många barn att det gick att ha söndagsskola. Det sociala kapital som även innebar ett viktigt symboliskt kapital var kvinnornas relation till varandra eftersom kvinnornas betydelse för varandra var stor. Då de i breven uppmuntrade varandra att fortsätta med verksamheten även då det såg mörkt ut, då de delade Sionsharpa-verser, Bibelverser och tankar från Rosenius andakter med varandra, ökade de det symboliska kapitalet i relation till varandra, samtidigt som de, som jag redan konstaterat, upprätthöll det kulturella kapitalet hos varandra, det vill säga bidrog till att bevara den evangeliska idétraditionen hos varandra. Även det sociala kapital som utgjordes av kontakten till predikanterna utgjorde ett viktigt symboliskt kapital. Vidare gick såväl Jenny Mattsson som Enny Holmberg i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten. Där utökades deras sociala kapital och deras band till det vidare evangeliska fältet. De fick märka att deras eget fält var en del av ett större fält och att de därmed var förenade med många fler än de till vardags hade kontakt med. Det fanns också en kontakt till Adi Sjöblom. Det var ett socialt kapital som utan tvekan uppfattades som ett stort symboliskt kapital eftersom Adi Sjöblom var en aktad person i evangeliska kretsar och därtill en skrivande kvinna, vilket även flera av kvinnorna i undersökningen var. Hon var ett föredöme för dem. Det sociala kapitalet i yttre skärgården ökade sommartid då möjligheterna att fara till Simskåla och fasta Åland var större. Då var det också lättare att ta sig till kyrkan. Vartefter utflyttningen från yttre skärgården framskred, minskade det sociala kapitalet för de tre kvinnorna Agnes Nyman, Jenny Mattsson och Enny Holmberg. Agnes Nyman och Jenny Mattsson flyttade sedermera själva, varvid det sociala kapitalet för kvarvarande Enny Holmberg minskade på ett avgörande sätt. Det fanns inte längre ett tillräckligt starkt socialt kapital för att kunna upprätthålla verksamhet i yttre skärgården och därmed samma aktörskap som tidigare. Ernfrid Åkerholms besök på Långersö år 1955 kan ha varit det sista mötet i yttre skärgården. Enny Holmberg råkade dessutom ut för en olycka vilket begränsade hennes möjligheter att färdas och hennes sociala kapital efter olyckan utgjordes troligen främst av de personliga kontakter hon hade, framför allt till de andra kvinnorna. Dessa kontakter upprätthölls främst genom brevskrivning. Vad Agnes Nyman och Jenny Mattsson (Oberg) beträffade, ökade deras sociala kapital genom flytten, men de bytte delfält, från avdelningen i yttre skärgården till den nybildade Evangeliska Ungas Ålandskrets. Det kulturella kapital som de hade omsatt i symboliskt kapital gjorde att de kunde fortsätta som aktörer även på det nya, något större fältet.

En särskild betydelse för stärkandet av det sociala kapitalet på det evangeliska fältet Simskäla fick Agnes Mattsson år i Evangeliska folkhögskolan i Österbotten. Förutom att hon ökade sitt personliga sociala kapital, ökades i förlängningen det sociala kapitalet för hela avdelningen eftersom tre evangeliska kvinnor från Jeppo tack vare folkhögskolåret bosatte sig på Simskäla. Detsamma gällde även i förhållande till de två övriga österbottniska kvinnorna som flyttade till Simskäla. För de österbottniska kvinnorna själva är det sannolikt att det sociala kapitalet minskade i och med flytten till Simskäla, men samtidigt fanns det ändå ett färdigt fält för kvinnorna att stiga in i där de omedelbart kunde bli aktörer. Så även om det sociala kapitalet i någon mån bytte skepnad och storlek, fanns det ändå en kontinuitet i det som utgjordes av det gemensamma kulturella och symboliska kapitalet. Såväl Agnes Lundell som de österbottniska kvinnorna bildade alla familj. Därmed ökade deras sociala kapital och familjen gav kvinnorna ytterligare ett fält att verka på, där de ville förmedla det kulturella kapital de själva fått del av och som utgjorde ett viktigt symboliskt kapital för dem. Det sociala kapital som fick en särskild betydelse var det nära bandet till missionären Linnéa Klemets. Det utgjorde ett viktigt symboliskt kapital som motiverade aktörskap på missionens hemmafält.

Kvinnorna hade också ett *ekonomiskt kapital* som möjliggjorde deras aktörskap på det evangeliska fältet. Det ekonomiska kapitalet utgjordes för det första av deras hem. Hemmet var en plats de ställde till förfogande såväl för möten av olika slag som för inkvartering av predikanter. I yttre skärgården hölls alla möten i hemmen, medan det på Simskäla var vanligast med möten på skolan, men också här kunde möten hållas i hemmen. Predikanterna inkvarterades alltid i hemmen och gårdarna hade ansvar för olika predikanter. För det andra utgjorde deras ekonomiska kapital av de livsmedel och naturtillgångar de hade tillgång till. Förhållandena varierade lite från gård till gård, men kvinnorna hade alla djur som gav mjölk och i någon mån kött. De fick fisk från havet och de hade säd, potatis, rotfrukter, grönsaker och i viss mån frukt från egna odlingar. Det fanns också skog, varifrån de kunde använda trä för att tillverka produkter till auktioner och basarer. De levde inte i överflöd, men de led inte heller någon akut brist, även om livsmedelstillgången innebar mycket arbete året om. Men detta kapital gjorde att de kunde vara värdinnor för möten och inkvartera predikanter, för de hade något att bjuda på. För det tredje utgjorde deras ekonomiska kapital av pengar. Pengar som de satte i sparbössan, pengar som de gav i kollekt, pengar som de

ropade in auktionsvaror för, pengar som användes till medlemsavgifter och prenumera-
tionsavgifter. Även om ingen av kvinnorna hade stora summor att avvara, var det
både självklart och viktigt för dem att regelbundet avsätta en del pengar på det evange-
liska fältet. För de fjärde, och kanske det mest avgörande, utgjordes deras ekonomiska
kapital av den tid och de krafter som kvinnorna omsatte i aktörskap på det lokala
evangeliska fältet. Det ekonomiska kapitalet var aldrig stort mätt med vanliga mått,
men det användes generöst.

Slutligen säger jag även något om det *symboliska kapitalet*. Som framgår av ovan-
stående är det symboliska kapitalet till största delen inbakat i de övriga kapital-
formerna. Men något som ändå måste betraktas som ett utpräglat symboliskt kapital
var den gudstro som alla dessa kvinnor hade gemensamt. Tron är något annat än teore-
tisk kunskap och tillägnande av idétradition och yttre former. Tron kan alltså inte
fångas inom ramen för det kulturella kapitalet, men tron var helt avgörande för kvin-
nornas aktörskap på det evangeliska fältet. Den var utan tvekan det starkaste symbo-
liska kapitalet. Tron utgjorde det symboliska kapital som förenade kvinnorna och som
var den främsta grunden för aktörskapet. Det var som trossystrar de värdesatte
varandra mest. Det var tron som var drivkraften framom andra bakom deras aktörskap.

- 4) Inom vilka delfält var kvinnorna aktörer och vilka positioner intog de inom
dessa fält?

Tack vare det kulturella, sociala, ekonomiska och symboliska kapital som dessa
kvinnor hade, kunde de verka som aktörer på det evangeliska fältet. Inom ett fält kan
enligt Bourdieu finnas olika delfält och de olika fälten kan gå in i varandra. Jag har
tidigare definierat Evangeliföreningen som meta-fältet och Evangeliska Ungas
avdelningar på Simskäla respektive yttre skärgården som huvudfältet. Inom dessa fält
finns olika delfält. I det följande definierar jag inom vilka fält kvinnorna var aktörer
och vilka positioner de intog inom dessa fält.

För det första har vi alltså det organisatoriska huvudfältet, det vill säga avdelningarna.
Här innehade flera av kvinnorna positionen som ordförande, sekreterare eller kassör.
Eftersom ytterst få protokoll har funnits att tillgå, kan inga exakta uppgifter gällande
detta ges, men sannolikt var flera, kanske alla, kvinnor i något skede var involverade i
det organisatoriska arbetet.

Inom det organisatoriska huvudfältet kan urskiljas fyra renodlat verksamhetsbaserade delfält. För det första *mötes- och lägerfältet*. Hit räknas såväl egna möten som möten med gästade predikanter. Inom detta fält intog kvinnorna olika positioner. De var åhörare, initiativtagare, sångare, instrumentalister, serveringsansvariga och värdinnor. Vårdinneskapet kunde även innebära att inhysa predikanter i hemmet. I den mån predikanter var involverade i detta fält, var anknytningen till metafältet starkare.

För det andra utgjorde *söndagsskolan* ett delfält. Inom detta fält hade kvinnorna en ledande position. De kvinnor som har omnämnts som söndagsskollärare är Agnes Nyman, Jenny Mattson, Enny Holmberg, Birgit Andersson, Elvi Karlsson och Rut Lundell. I yttre skärgården delade de på ansvaret och turades om att ha söndagsskolan, medan det på Simskäla var en ansvarsperson, men denna ansvarsperson bytte över tid.

För det tredje utgjorde *oppsättorna* ett delfält. Jag har inga uppgifter om att uppsättor skulle ha anordnats i yttre skärgården, men på Simskäla utgjorde de en viktig och bestående del av verksamheten. Även här intog kvinnorna ledande positioner. De var värdinnor, programansvariga och deltagare.

Det fjärde verksamhetsbaserade delfältet var *basarerna/auktionerna*. De uppgifter jag har gör igen gällande att denna verksamhetsform enbart förekom på huvudön Simskäla. Den skiljde sig från mötena på det sättet att de hade en tydlig ekonomisk inriktning. Syftet var att samla in pengar. Kvinnorna intog drivande positioner som organisatörer, produkttillverkare eller -givare och köpare. Enligt mina uppgifter fungerade de däremot inte som mäklare.

Ett delfält som gick in i såväl huvudfältet som metafältet var *det litterära fältet*. Det existerade i någon mån inom det organisatoriska och det verksamhetsbaserade planet, men även på det privata planet, eftersom jag här inräknar allt som har med sådant läsande och skrivande att göra som visade på ett aktörskap på de aktuella fältena. På det litterära fältet intog kvinnorna olika positioner. Samtliga intog positionen som läsare. De läste andaktsböcker och evangeliska publikationer såväl på möten som i hemmet. Flera av kvinnorna intog även positionen som skribenter. Några skrev dikter, varav en del aldrig nådde utanför den privata sfären, medan en del blev inslag i den handskrivna tidningen eller uppfördes på något möte och några publicerades i Ungdomsvännen. I det sistnämnda fallet fanns en starkare anknytning till metafältet. Några av kvinnorna skrev också betraktelser för den handskrivna tidningen. Flera av

kvinnorna skrev brev. Brevskrivandet faller inom ramen för det privata planet, men av innehållet i de brev några av kvinnorna skrev till varandra och som jag har haft tillgång till i denna undersökning, kan man märka att brevskrivandet utgjorde en betydelsefull ingrediens i deras aktörskap. Det har även framkommit att två av kvinnorna innehade positionen som tidningsombud. Slutligen kan sägas att Agnes Nyman innehade en särskilt drivande position på det litterära fältet i och med att hon ansvarade för den handskrivna tidningen. Det var hon som samlade och sammanställde allt material till denna.

Ett fält med stark anknytning till metafältet var *missionsfältet*. Missionsfältet utgjorde ingen egen verksamhetsform inom huvudfältet, men nog inom metafältet. Missionsfältet blev en integrerad del av andra fält, såsom mötesfältet, oppsättorna och basarerna, men integrerat på ett överordnat plan, så att syftet med en basar kunde vara att samla pengar till missionen. Också på oppsättorna samlades kollekt till missionen. Inom missionsfältet intog kvinnorna framför allt positionen som understödjare. Stödet förekom i form av ekonomiskt stöd, förböner samt personlig kontakt till missionärer.

Även *hemmet* utgjorde ett fält där kvinnorna var aktörer. Hemmet gick i det avseendet in på övriga fält, att hemmet som fysisk plats fick tjäna andra fält då det uppläts för möten, predikanter och oppsättor. I de fallen innehade kvinnorna i hemmet positioner som redan nämnts. Men för de kvinnor som hade egen familj, var också hemmet ett fält där kvinnorna innehade positionen som traditionsförmedlare och förebedjare. Därtill kan nämnas att hemmet givetvis var platsen för kvinnornas personliga fromhetsliv, vilket stärkte dem som aktörer på huvudfältet.

Slutligen innehade kvinnorna även positioner inom ett fält som i viss mån var frikopplat från såväl metafältet som huvudfältet, nämligen det *kyrkliga fältet*. Det kyrkliga fältet var ett betydelsefullt fält för kvinnorna, vilket återkommer upprepade gånger i de brev jag har haft tillgång till. Därför är det skäl att nämna det, även om det faller utanför huvudfältet. Inom det kyrkliga fältet intog kvinnorna positionen som åhörare och nattvardsgäster. Detta tillskrev de själva stor betydelse, vilket visar att det stärkte dem i deras aktörskap på huvudfältet.

Storhet i det lilla. Vi har i föreliggande avhandling sett hur det som skedde i det ”stora sammanhanget”, alltså på metafältet, även spreds till det lilla sammanhanget, närmare bestämt till några kvinnor vid havsbandet. Vi har också sett hur dessa kvinnor troget

och innerligt bar och upprätthöll den evangeliska verksamheten på Simskåla, drivna av deras främsta symboliska kapital, nämligen deras gudstro. De såg det stora i det lilla.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Svenska Lutherska Evangeliföreningens (SLEF) arkiv i Vasa

- Material tillhörande Ernfrid Åkerholm.

Enny Holmbergs hem på Björkskär, Åland

- Enny Holmbergs brevsamling och övrigt material.

Hos författaren

- Brev från Rut Lundell till Ingrid Klemets och en del andra personer.
- Brev från Agnes Mattsson/Lundell till Ingrid Klemets.
- Intervjuer med Siv Virtanen, Ann-Mari Aller, Gun-Britt Ståhlman och Rut Lundell.
- Bertil Ericksons opublicerade uppsats för laudatur i kyrkohistoria från år 1983 om den evangeliska rörelsen på Vårdö 1843–1950.
- Föredrag av Ingvar Dahlbacka i Vårdö bönehus 22.5.2022.
- Protokollbok för Evangeliska Ungas Ålandskrets 1955–1977.
- Uppgifter av Linnéa Klemets 8.5.2021, 9.5.2021, 17.5.2021, av Ann-Mari Aller 15.6.2021, av Rut Lundell 16.6.2021 och av Siv Virtanen 2021.

Hos Linnéa Klemets, Emkarby, Åland

- Brev till Agnes Mattsson/Lundell.
- Fem handskrivna tidningar, Lilla Basunen, från åren 1934–1942.

Tryckta källor och anförd litteratur

Andersson, Henry

1970 ”Minnen från Åland”. Artikel i *Bibeltrogna vänners julkalender 1970*. Bibeltrogna vänners förlag. Hässleholm.

Bergbo, Annette

2008 *Kråskärsboken*. Mariehamns tryckeri. Mariehamn.

Björkstrand, Gustav

1980 *Den finlandssvenska folkhögskolan och allmogemobiliseringen*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 10. Åbo.

Blomqvist, Anni

1966 *I stormens spår*. Söderström & C:o förlags Ab. Helsingfors.

1980 ”Blick tillbaka”. Artikel i *S:t Olof. Julbok 1980*. Mariehamn.

1986 *Vandring i barndomslandet*. Söderströms förlag. Jyväskylä.

Blomqvist, Anni & Jaatinen, Stig

1977 *Simskäla. En skildring av en åländsk utskärsbygd*. Söderströms förlag. Lovisa.

Bourdieu, Pierre

1995 *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Översättning från franskan av Gustf Gimdal och Stefan Jordebrandt. Göteborg.

Boström, Maria

2015 ”Österbottniska kvinnor på Simskäla”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2015*. SLEF-Media. Vasa.

2017 ”Vårdö bönehus 100 år”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2017*. SLEF-Media. Vasa.

2020 ”Att vara missionär är att vara kontinuerligt beroende av Gud”. Intervju med Linnéa Klemets i *Vinterblommor 2020*. SLEF-Media. Vasa.

2021 ”Från Lövä till Bussö. Med evangeliska rötter på åländska öar. Intervju med Ruby Karlsson”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2021*. SLEF-media. Vasa.

Broady, Donald

1991 *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS förlag. Stockholm.

Byman, L.L.

1939 ”Gunnar Alarik Fleege”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender 1940*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Bäck, A.J.

1927 ”M.A. Jansson”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender för 1928*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Dahlbacka, Ingvar

1987 *Den evangeliska rörelsen i svenska Österbotten 1845–1910*. Diss. Åbo. Åbo Akademis förlag. Åbo.

1989 *I väckelsens landskap*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 21. Åbo.

1997 ”På blodsnådens grund”. Om Adi Sjöblom och hennes författarskap. Evangeliföreningens förlag. Vasa.

2006 ”Evangeliska Unga – 100 år”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2006*. SLEF-Media. Vasa.

2009 *I väckelsens spår*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi. Meddelanden 41. Åbo.

2021 ”Fredrik Gabriel Hedbergs ’Trones lära till saligheten’ – en vattendelare i den finländska 1800-talsväckelsen”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2021*. SLEF-Media. Vasa.

Dahlbacka, Jakob

- 2022 ”Verksamhet bland barn och ungdom i SLEF”. Artikel i *Med undran och tacksamhet. Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland 100 år.* (Red. Ingvar Dahlbacka & Jakob Dahlbacka & Brita Jern). SLEF-Media. Vasa.

Djupsjöbacka, Bengt

- 2015 ”En evangelisk förgrundsgestalt. Etthundrafemtio år sedan Arvid Hydéns födelse”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2015.* SLEF-Media. Vasa.

Eriksson, Thure

- 1949 ”August Henrik Sundel, ett hundraårsminne.” Artikel i *Sanct Olof. Julbok för de åländska församlingarna 1949.* Ålands Tidnings-Tryckeri Ab. Mariehamn.
- 1976 ”En wandringsman är menskan här, på wandring stadd, hwar dag som är till långt aflägsna länder...” Artikel i *Sanct Olof. Julbok för de åländska församlingarna 1976.* Ålands tidningstryckeri. Mariehamn.

Evangelium – Guds kraft

- 2016 *Evangelium – Guds kraft. Missionslägret 60 år. 1956 – 2016.* (Red. Birgitta Sarelin & Brita Jern & David Forsblom & Leif Erikson). SLEF-Media. Vasa.

Fleege, Gunnar

- 1938 ”Ur Sv. Luth. Evang. föreningens årsberättelse för 1937”. Ingår i *Sändebudet* nr 15/1938.

Fredriksson, Walter

- 1982 ”Ernfrid Åkerholm”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1982.* Svenska Lutherska Evangeliföreningens förlag. Vasa.

Häggqvist, Samuel

- 1960 ”Anders Runar Finskas”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok för 1961*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Jern, Brita

- 2019 ”Så länge hemmafronten håller”. *Ett studium av understöjdarkåren för Svenska Lutherska Evangeliföreningens missionarbete i Kenya åren 1963–2000*. Diss. Åbo. SLEF-Media. Vasa.
- 2022 ”Mission under 100 år”. Artikel i *Med undran och tacksamhet. Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland 100 år*. (Red. Ingvar Dahlbacka & Jakob Dahlbacka & Brita Jern). SLEF-Media. Vasa.

Klemets, Linnéa

- 1994 ”Så började det”. Artikel i *Bara en vanlig missionär*. Evangeliföreningens förlag. Vasa.
- 1998 ”Agnes Nyman”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1999*. SLEF-media. Vasa.
- 1998 ”Jenny Oberg -f. Mattsson”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1999*. SLEF-media. Vasa.
- 2005 ”Sommarens höjdpunkt”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2005*. SLEF-media. Vasa.

Koskenniemi, Lauri

- 1967 *Suomen evankelinen liike 1870–1895*. Diss. Helsinki. Turku.
- 1984 *Suomen evankelinen liike 1896–1916*. Sley-Kirjat Oy. Helsinki.
- 1998 *Taisteleva julistaja. Johannes Bäck 1850–1901*. Sley-Kirjat. Pieksämäki.

Kronlund, Anders

- 1987 ”Johannes Kronlund”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1961*. Evangeliföreningens förlag. Jakobstad.

Kronlund, Johannes

- 1976 ”Elevmatrikel 1926–76 sammanställd av prosten Johannes Kronlund”. Ingår i *Men, Herre Jesus, lär du mig. Evangeliska folkhögskolan i Österbotten 1926–1976*. (red. Stig-Olof Fredriksson & Ingmar Skata & Ola Österbacka). Evangeliska folkhögskolans i Österbottens förlag. Lovisa.

Lagerlöf Nilsson, Ulrika

- 2017 *Tradition, modernitet och förnyelse. Elisabeth Beskow och hennes författarskap decennierna kring sekelskiftet 1900*. Diss. Åbo. Åbo Akademis förlag. Åbo.

Liljestrand, Artur

- 1947 ”Karl Johan Viktor Löfroth”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender 1948*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens förlag. Helsingfors.

Lindblom, Erika

- 1996 ”Vårdö bönehus”. Artikel i *Sanct Olof. Årspublication för Ålands kyrkfolk 1996–1997*. Ålandstryckeriet. Mariehamn.

Lundell, Rut

- 1998 ”Elvi Maria Karlsson, f. Lindström”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1999*. SLEF-media. Vasa.
- 2002 ”Anna Irene Karlsson f. Norrgård”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2002*. SLEF-media. Vasa.
- 2005 ”Sex österbottniska kvinnor på Simskäla”. Artikel i *Sanct Olof 2005 – 2006. Åländsk årsbok för kyrka och kultur*. Ålandstryckeriet. Mariehamn.
- 2012 ”Gerda Johanna Karlsson f. Norrgård”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2012*. SLEF-media. Vasa.

Oberg, Carl

- 1960 ”Gustav Oberg”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender 1961*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens förlag. Helsingfors.

Oberg, Gustav

1934 ”Kyrkoherde Waldemar Sjöberg”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender 1934*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Roslin, Mikael

1890 ”Viktor Mauritz Roslin”. Nekrolog i *Hemåt. Evangelisk kalender för 1891*. Lutherska Evangeliföreningens förlag. Helsingfors.

Sandell, Torsten

1987 ”Evangeliska folkhögskolan i södra Finland 40 år”. Artikel i *Herren är min hjälpare. Evangeliska folkhögskolan i södra Finland 1947 – 87*. (Red. Torsten Sandell). Roll-Print Kb. Hangö.

Sarelin, Birgitta

2018 ”Bönehuset i Jeppo hundra år 2017”. Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2018*. SLEF-Media. Vasa.

Schmidt, W. A.

1948 *Fredrik Gabriel Hedberg*. Den evangeliska rörelsens i Finland grundare. Lutherska Litteraturstiftelsens svenska publikationer N:o 1. Helsingfors.

Sjunga vill jag ...

1967 Sjunga vill jag ... Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Sjunga vill jag ... 2

1943 Sjunga vill jag ... 2. Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Helsingfors

Skogsjö, Håkan

2001 *Familjer och gårdar i Vårdö*. AB C O Ekblad & Co Tryckeri. Västervik.

2007 *Familjer och gårdar i Saltvik*. Svärd & Söner. Falköping.

Snellman, Gerd

2020 "Approaching Laestadianism as an insider researcher". Artikel i *Approaching Religion volym 10 nr 1 maj 2020*. Se: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/177591/85998-Article%20Text-157215-1-10-20200523.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sundblom, Erik

1969 *Torparpojken från Sommarö*. Mariehamn.

1971 *Gamla goda bekanta*. Mariehamn.

Westling, Margaretha

2021 *Björkskärsborna*. Margaretha Westling, utgivare.

Vikfors, Bror

2017 "Dagsmarks bönehus 100 år". Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 2017*. SLEF-Media. Vasa.

Wirén, Edvin

1911 "August Henrik Sundel". Artikel i *Hemåt. Evangelisk kalender för 1912*. Lutherska Evangeli-Föreningens i Finland förlag. Helsingfors.

Åkerholm, Ernfrid

1981 "Minnen och erfarenheter från strängbandsverksamheten". Artikel i *Hemåt. Evangelisk årsbok 1981*. Svenska Lutherska Evangeliföreningens förlag. Ekenäs.

Öhrnberg, Sigurd

1926 "Sv. Luth. Evangeliföreningens årsberättelse för år 1925". Ingår i *Sändebudet* nr 13/1926.

Österbacka, Ola

1973 ”Evangeliska folkhögskolan i Österbotten”. Artikel i *Evangeliföreningen 1873–1973*. (Red. Helge Hildén och Stig-Olof Fredriksson). Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag. Vasa.

Tidningar, tidskrifter och årsböcker

Hemåt 1891–2021

Sanct Olof 1949–1996

Sändebudet 1876–1939

Ungdomsvännen 1898–1939, 1950, 1954–1955, 1957–1958.

**ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH
TEOLOGI**

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Kyrkohistoria	
Författare: Maria Boström, 22583	
Arbetets titel: Storhet i det lilla. Kvinnornas roll som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskåla cirka 1930–1972.	
Handledare: Ingvar Dahlbacka	
<p>Syftet med avhandlingen är att undersöka kvinnorna som bärare och upprätthållare av den evangeliska verksamheten på Simskåla cirka 1930–1972. För att uppnå syftet har följande frågor försökt besvaras: 1. Vilken var den evangeliska rörelsens ställning i den åländska kontext där de evangeliska kvinnorna var verksamma? 2. Vilka var de kvinnor som jag undersöker och vilken var deras relation till den evangeliska rörelsen i allmänhet och till den evangeliska rörelsen på Simskåla i synnerhet? 3. Vilket var det symboliska, ekonomiska, kulturella och sociala kapital som gjorde det möjligt för dessa kvinnor att agera på det evangeliska fältet? 4. Inom vilka delfält var kvinnorna aktörer och vilka positioner intog de och hur förvaltade de sina olika kapital inom dessa fält? Några brevsamlingar har utgjort ett viktigt källmaterial, men även intervjuer och uppgifter från evangeliska publikationer har använts. Som tolkningsram har Pierre Bourdieus handlingsteori använts, närmare specifikt de centrala begreppen kapital och fält.</p> <p>Enligt undersökningen hade den evangeliska rörelsen en relativt stark ställning såväl i byn Simskåla och dess yttre skärgård som i moderkommunen Vårdö. På Vårdö hade ett evangeliskt bönehus byggts och Evangeliska Ungas avdelningar bildades. Kvinnorna i undersökningen var de som tog ett särskilt aktivt ansvar för den evangeliska verksamheten på Simskåla. En del av kvinnorna bodde i yttre skärgården och en del på Simskåla. Av de senare kom de flesta från Österbotten. Kvinnorna hade en stark evangelisk identitet och relationen till den evangeliska rörelsen på den ort där de verkade var intim. Kvinnorna hade olika typer av kapital som möjliggjorde aktörskap på det evangeliska fältet. Det kulturella kapitalet bestod av den evangeliska idétradition som kvinnorna tillägnat sig och det sociala kapitalet av kontakter till personer inom den evangeliska rörelsen. Det ekonomiska kapitalet bestod dels av materiella tillgångar, dels av tid och krafter. Det främsta symboliska kapitalet var kvinnornas gudstro, vilken var den avgörande drivkraften bakom aktörskapet. Kvinnorna var aktörer inom en mängd olika fält och delfält inom huvudfältet som utgjordes av Evangeliska Ungas avdelning på orten. Fälten hade olika stark anknytning till meta-fältet Evangeliföreningen och var bland annat av verksamhetsmässig art. Kvinnorna intog en mängd olika positioner inom dessa delfält och förvaltade sina kapital mångsidigt.</p>	
Nyckelord: evangeliska rörelsen, kvinnor, Bourdieu, Simskåla, Åland	
Datum: 4.3.2023	Sidantal: 83